

Veilig zijn en veilig voelen, 2024

Onderzoek naar veiligheidsbeleving
in jeugdhulp met verblijf

Datum

28 maart 2025

Opdrachtgever

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Onderzoeksteam

Robin Groen, Lena Bieleman, Janneke van der Ploeg, Aukje Hilderink

Referentie

Eindrapport onderzoek veiligheidsbeleving in jeugdhulp met verblijf

bezoekadres	Maliebaan 16	3581 CN Utrecht	telefoon	+31 30 236 30 30
			website	www.aef.nl

Samenvatting

Inleiding

In Nederland wonen sommige jongeren (tijdelijk) niet meer thuis, maar bijvoorbeeld in een pleeggezin, gezinshuis of op een open of gesloten groep met andere jongeren. Dat gebeurt omdat het thuis niet veilig of stabiel genoeg is, of omdat jongeren zorg en ondersteuning nodig hebben die thuis niet geboden kan worden. Juist dan is het heel belangrijk dat jongeren op hun nieuwe plek veilig zijn én zich veilig voelen.

Uit het onderzoek 'Onvoldoende beschermd' van de Commissie-De Winter (2019) bleek dat **tussen 1945 en 2019 bijna driekwart van de jongeren** in jeugdzorg met verblijf te maken kreeg met lichamelijk, psychisch of seksueel geweld. Zo'n 10% van hen maakte dit zelfs vaak tot zeer vaak mee.

Ook na 2019 zijn er nog steeds situaties waarin jongeren in de jeugdhulp onveiligheid of geweld meemaken. Daarom is het belangrijk om regelmatig in kaart te brengen hoe veilig jongeren zich voelen, en in welke mate ze ook echt veilig zijn of bijvoorbeeld geweldsincidenten meemaken. Op die manier wordt duidelijk of het beter gaat of juist niet. Het regelmatig monitoren van de ervaringen van jongeren met geweld was ook één van de aanbevelingen van de Commissie-De Winter.

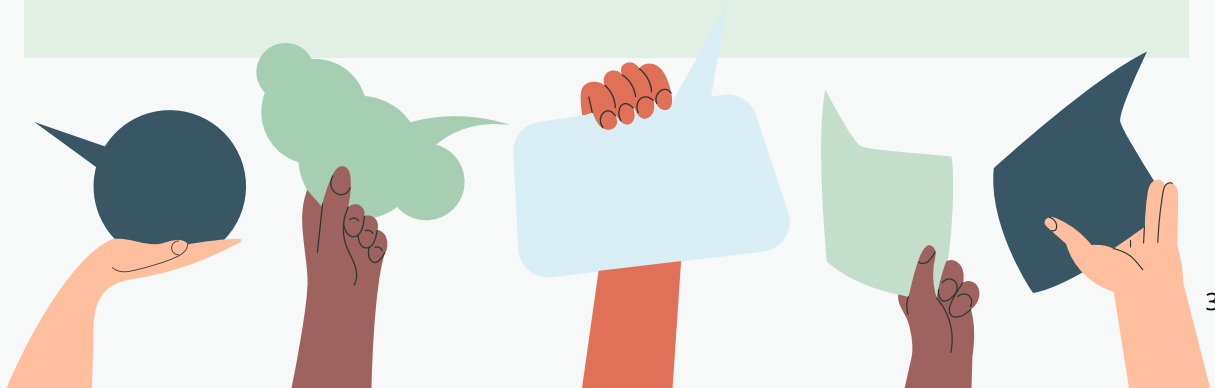
In 2021 is vervolgens door AEF en de Academische Werkplaats Risicojeugd (AWRJ) een eerste onderzoek gedaan naar hoe jongeren in jeugdhulp met verblijf hun veiligheid beleven en in welke mate zij geweldsincidenten meemaken. Daaruit kwam niet alleen veel waardevolle informatie over wat het betekent om veilig te zijn en welke factoren daarbij belangrijk zijn, maar ook wat er volgens jongeren beter kan.

Nu, een paar jaar later, heeft het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) gevraagd om opnieuw onderzoek te doen, om te zien hoe het nu gaat.

Waar ging het onderzoek over?

Het onderzoek draaide om een paar belangrijke vragen:

1. Hoe veilig voelen jongeren zich op de plek waar ze nu verblijven?
2. Welke vormen van geweld maken jongeren zelf mee?
3. Welke vormen van geweld zien jongeren gebeuren bij anderen?
4. Wat zorgt ervoor dat jongeren zich wel of niet veilig voelen?
5. Weten jongeren waar zij moeten zijn als ze een klacht willen indienen of geweld willen bespreken?

We stelden deze vragen aan jongeren uit allerlei vormen van jeugdhulp met verblijf: open en gesloten groepen, gezinshuizen, pleegzorg en alleenstaande minderjarige vluchtelingen (AMV'ers) die jeugdhulp kregen met verblijf.

In het onderzoek zijn jongeren zelf aan het woord gelaten via vragenlijsten, individuele gesprekken en groepsgesprekken. Op verschillende momenten in het onderzoek hebben jongeren daarnaast meegedacht met bijvoorbeeld de opzet van het onderzoek en inhoud van de vragenlijst. Daarnaast spraken we met aanbieders van verschillende vormen van jeugdhulp, en met vertrouwenspersonen.

Wat hebben we gevonden?

De meeste jongeren geven aan zich veilig te voelen op de plek waar ze verblijven, maar geweld komt regelmatig voor

De meeste jongeren (75%) geven in de vragenlijst aan zich veilig te voelen op de plek waar ze verblijven. Jongeren en aanbieders reageerden in de interviews verrast op deze bevinding, omdat hun eigen ervaringen anders zijn. **Ongeveer een derde van de jongeren** in de vragenlijst heeft zelf geweld meegemaakt, **en ongeveer de helft** is hier getuige van geweest. We zien dus een verschil tussen hoeveel jongeren zich veilig voelen en het aantal jongeren dat aangeeft geweld te hebben meegemaakt. Net als in het onderzoek uit 2021 lijkt het referentiekader van jongeren in de jeugdhulp invloed te hebben op hoe zij veiligheid ervaren. Eerdere ervaringen met geweld en de overlevingsmechanismen die zij in deze context ontwikkelden, kunnen hun interpretatie van wat veiligheid is beïnvloeden. Situaties waarin anderen zich misschien onveilig zouden voelen, benoemen deze jongeren toch als veilig. Deze bevindingen onderstrepen dat veiligheidsbeleving niet alleen wordt bepaald door het ervaren van geweld, en dat veilig zijn dus iets anders is dan je veilig voelen. Dit maakt het essentieel om naar meerdere aspecten van veiligheid te kijken, te verdiepen op de context van incidenten en met jongeren te reflecteren op hun ervaringen.

Professionele begeleiding biedt nog niet altijd de veiligheid die jongeren nodig hebben

We zien dat voor **één op de vijf ervaringen** met geweld begeleiders worden genoemd als pleger. Dit aantal is problematisch en vraagt om gerichte actie en verbetering, aangezien jongeren in jeugdhulp met verblijf juist gebaat zijn bij een veilige omgeving. Ook tussen jongeren onderling komt geweld veel voor, wat het vaakst genoemd wordt als reden voor een onveilig gevoel. Begeleiders en jeugdhulporganisaties hebben een cruciale rol om te zorgen voor een veilige omgeving, waarin gewerkt wordt aan het voorkomen en aanpakken van geweldsincidenten. Het begin van een cultuurverandering bij organisaties is zichtbaar, maar een intensivering hiervan is noodzakelijk. Daarnaast blijft het belangrijk om te investeren in expertise van medewerkers op het gebied van groepsdynamiek, het herkennen van signalen van onveiligheid en het verminderen van geweld tussen jongeren.

Sommige jongeren voelen zich veiliger in jeugdhulp met verblijf dan thuis; anderen niet

Een derde van de jongeren die voorafgaand aan hun huidige verblijfsplek thuis verbleef, gaf aan zich op hun huidige verblijfplek veiliger te voelen. Tegelijkertijd gaf een vijfde van deze jongeren aan zich op hun huidige plek niet veiliger te voelen. Jongeren komen door verschillende redenen in jeugdhulp met verblijf terecht. Bij de een heeft dit met name te maken met een onveilige thuissituatie, waar de ander vooral behandeling van gedragsproblemen het doel is. Dit kan een verklaring zijn voor het verschillende beeld over hoe veilig hun huidige verblijfsplek is, in vergelijking met de vorige plek. Het is dus van belang om voor iedere jongere een zorgvuldige afweging te maken voor plaatsing in jeugdhulp met verblijf, rekening houdend met de context, impact op de jongere en de randvoorwaarden voor veiligheid.

Jongeren weten waar ze klachten kunnen indienen, maar lijken daarin (nog steeds) terughoudend

Veel jongeren (76%) geven aan te weten waar ze terecht kunnen als iets misgaat. Tegelijkertijd zien we dat slechts een klein aantal dit daadwerkelijk doet. De redenen hiervoor zijn soms positief: de incidenten zijn op een andere manier opgelost, maar soms ook negatief: namelijk dat jongeren bang zijn voor negatieve consequenties of dat het melden niets oplevert. Begeleiders werken hard om een open en veilig sfeer te creëren, waarin ze jongeren stimuleren om veel direct met de begeleiding te bespreken. Het risico is dat jongeren het gevoel krijgen dat ze klachten als eerste met hun begeleiders moeten bespreken, terwijl dit misschien niet altijd veilig voelt. Dit spanningsveld vraagt om aandacht, en maakt het belangrijk dat er altijd een onafhankelijk vertrouwenspersoon in beeld is. Jongeren in de interviews zijn positief over hun ervaringen met onafhankelijk vertrouwenspersonen. Een aandachtspunt hierbij is dat vertrouwenspersonen op dit moment niet bij alle vormen van jeugdhulp met verblijf even goed in beeld zijn of even toegankelijk zijn, bijvoorbeeld voor pleegzorg en AMV'ers.

Dit type onderzoek lijkt niet de juiste manier om grootschalig veiligheidsbeleving en prevalentie van geweld in jeugdhulp met verblijf in beeld te brengen

Er is behoefte aan een objectief beeld van de veiligheidsbeleving van jongeren in jeugdhulp met verblijf en de prevalentie van geweld. We merkten alleen tijdens beide vragenlijstonderzoeken (nu en in 2021) dat het ondanks de inzet van een breed netwerk en betrokkenheid van diverse partijen niet lukt om voldoende respons te behalen. De huidige manier van dataverzameling is niet effectief genoeg om het gewenste objectieve beeld op te halen. Gezien de aanwezigheid van verschillende onderzoeken is een mogelijke oplossing om een beperkt aantal gerichte vragen toe te voegen aan bestaande uitvragen naar veiligheid. Op deze manier worden zowel jongeren als aanbieders minder belast met vragenlijsten. Daarnaast zouden kwalitatieve onderzoeksmethoden ingezet moeten worden om (ontwikkelingen in) veiligheidsbeleving en geweldservaringen te begrijpen.

/ Inhoud

/ 1	Inleiding	7
1.1	Aanleiding en doel onderzoek	7
1.2	Opzet van het onderzoek	8
1.3	Leeswijzer	10
/ 2	Veiligheidsbeleving jeugdhulp met verblijf	11
2.1	De mate waarin jongeren zich veilig voelen	11
2.2	De mate waarin jongeren veilig zijn	16
2.3	Factoren die maken dat jongeren zich (on)veilig voelen	20
2.4	Klachten	25
/ 3	Ontwikkelingen in veiligheidsbeleving	28
3.1	Vergelijking van veiligheidsbeleving in huidige onderzoek met onderzoek naar veiligheidsbeleving uit 2021	28
3.2	Vergelijking huidige onderzoek en meldingen IGJ	30
3.3	Tussenconclusie ontwikkeling in veiligheidsbeleving	32
/ 4	Reflecties en vertaling naar de (onderzoeks)praktijk	33
4.1	Dilemma's in het doen van onderzoek naar veiligheidsbeleving	34
/ 5	Conclusies en aanbevelingen	37
/ A	Bijlage: Onderzoeksverantwoording	44
/ B	Bijlage: Analyse toestemmingsverklaring	48

/ 1 Inleiding

1.1 Aanleiding en doel onderzoek

Jongeren hebben recht op een veilige verblijfsplek, ook als zij (tijdelijk) niet thuis kunnen wonen. Uit het onderzoek 'Onvoldoende beschermd' (2019) van de Commissie-De Winter blijkt dat tussen 1945 en 2019 bijna driekwart van de kinderen in jeugdhulp met verblijf slachtoffer is geworden van lichamelijk, psychisch of seksueel geweld. Ongeveer 10% van de ondervraagden gaf aan vaak tot zeer vaak geweld te hebben ervaren. Ook na 2019 komen onveiligheid en geweldsincidenten in de jeugdhulp met verblijf nog steeds voor.

Eén van de aanbevelingen van Commissie-De Winter was om periodiek inzichtelijk te maken hoe het met de veiligheid van jongeren gesteld is, zodat duidelijk wordt of geweld toe- of afneemt in de jeugdzorg. In 2021, heeft AEF (in samenwerking met de Academische Werkplaats Risicojeugd) voor het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) en ministerie van Justitie in Veiligheid daarom inzichtelijk gemaakt hoe jeugdigen in jeugdhulp met verblijf hun veiligheid beleven en in welke mate zij geweld meemaken zodat professionals werkzaam in en aanbieders van jeugdhulp met verblijf daarvan kunnen leren en verbeteren.

Naast het meten van veiligheidsbeleving had het onderzoek ook als doel om een vragenlijst op te zetten waarmee de meting in de toekomst opnieuw uitgevoerd kan worden. Aan de hand van analyse van de data is een korte vragenlijst opgeleverd, die als meetinstrument kan dienen om veiligheidsbeleving structureel te meten. Daarbij is ook gekeken naar aansluiting bij de leefklimaat-monitor voor residentiële jeugdhulp die vanuit de Hogeschool Leiden aangeboden wordt.

Voortbordurend op dit eerdere onderzoek, en in lijn met de aanbeveling van Commissie-De Winter, wil het ministerie van VWS inzicht krijgen in het gevoel van veiligheid van jongeren die in jeugdhulp met verblijf verblijven en de huidige prevalentie van geweld. Ook is de vraag in hoeverre jongeren weten waar ze terecht kunnen om geweld te bespreken. Daarnaast moet het huidige onderzoek zicht geven in de veranderingen ten opzichte van het eerdere onderzoek van AEF uit 2021. Het doel van het onderzoek is om te leren hoe jongeren in jeugdhulp met verblijf hun veiligheid beleven en de veiligheid verder te verbeteren. Dit doen we door het beantwoorden van de volgende onderzoeksvragen:

1. Gevoel van veiligheid binnen de jeugdhulporganisatie

Hoe veilig voelen jongeren zich binnen de jeugdhulporganisatie waar zij nu verblijven, en hoe is dat in vergelijking tot een vorige verblijfsplek of thuis?

2. Eigen ervaring met geweld

Welke vormen van geweld (lichamelijk, geestelijk, geweld met woorden, aanspreken en aanraken op een seksuele manier, discriminatie) hebben jongeren meegemaakt (per vorm van verblijf) op de plek waar zij nu verblijven? Wat was de frequentie en prevalentie, en wat voor type plegers waren dit?

3. Ervaring van anderen met geweld

Welke vormen van geweld (lichamelijk, geestelijk, geweld met woorden, aanspreken en aanraken op een seksuele manier, discriminatie) hebben jongeren zien gebeuren bij andere jongeren op de plek waar zij nu verblijven?

4. Factoren die voor een gevoel van (on)veiligheid zorgen

In welke mate zijn factoren die maken dat jongeren zich (on)veilig voelen aanwezig op de plek waar zij verblijven? Verschilt dit tussen jongens en meisjes?

5. Klachten

Weten jongeren waar zij moeten zijn als zij een klacht willen indienen of een geweldsincident willen bespreken? Hebben zij wel eens een klacht ingediend (en waarom wel of niet), hoe is deze afgehandeld, en welk effect heeft de klacht gehad?

1.2 Opzet van het onderzoek

We startten met het aanscherpen van de vragenlijst

In dit onderzoek vormde het meetinstrument om veiligheidsbeleving in kaart te brengen uit het eerdere onderzoek de basis voor de vragenlijst. Als eerste stap in het onderzoek brachten we nieuwe inzichten vanuit de wetenschap en praktijk over het meten van veiligheidsbeleving in kaart. Op basis van de nieuwe inzichten en om de bredere vraagstelling van het huidige onderzoek goed te kunnen beantwoorden, voerden we een aantal wijzigingen in de vragenlijst door ten opzichte van het vorige onderzoek. Dit ging onder meer om vragen rond gender, leeftijd, type zorg dat jongeren ontvangen, grootte van de groepen waarin ze verblijven, soorten geweldsincidenten die jongeren mogelijk hadden meegemaakt en een groter aantal opties aan mogelijke daders. Ook hebben we op aanbeveling van jongeren die meedachten met het onderzoek in de vorm van een klankbordgroep op meerdere plaatsen in de vragenlijst zogeheten trigger warnings toegevoegd om naar jongeren te signaleren dat de vragen die volgden gaan over hun ervaringen met verschillende vormen van geweld. Hierbij wezen we jongeren op de mogelijkheid om hierover te praten met een vertrouwenspersoon of iemand anders bij wie ze zich fijn voelen. Deze gewijzigde vragenlijst hebben we vervolgens getoetst bij de begeleidingsgroep en jongeren uit de klankbordgroep.

We zetten de vragenlijst uit via verschillende kanalen en op twee momenten

Om een stevig beeld te krijgen van de veiligheidsbeleving van jongeren in jeugdhulp met verblijf en de mate waarin geweld voorkomt, hebben we via verschillende kanalen zo veel mogelijk jongeren proberen te bereiken met de vragenlijst. Voor de meeste vormen van verblijf, namelijk pleegzorg, gezinshuizenzorg, gesloten jeugdhulp en zorg voor alleenstaande minderjarige vluchtelingen (AMV) hebben te weinig jongeren (minder dan 30 per verblijfsvorm) de vragenlijst ingevuld om er apart over te rapporteren. Hun antwoorden zijn wel meegenomen in de totalen. In de bijlage staat een overzicht van de respons uitgesplitst naar relevante variabelen, en uitleg over de manier waarop de vragenlijst is uitgezet.

We merkten dat het lastig was om aanbieders - en via hen jongeren - te vinden die deel wilden nemen aan het onderzoek. Ook pogingen via netwerken van jongeren die op dit moment in

jeugdhulp verblijven of daar recent verbleven, bleek lastig. De respons op de vragenlijst is daarmee ook lager uitgevallen dan verwacht.

De vragenlijst heeft op twee momenten open gestaan in 2024: van 23 januari 2024 t/m 1 april 2024, en van 21 oktober 2024 t/m 6 januari 2025. In de tussentijd heeft het onderzoek een periode stilgelegen vanwege een vraag rondom het gebruik van een toestemmingsverklaring van ouders of andere wettelijk vertegenwoordigers voor jongeren tussen de twaalf en zestien jaar die de vragenlijst wilden invullen. In hoofdstuk [4.1](#) en [Bijlage B: Analyse toestemmingsverklaring](#) gaan we verder in op deze afweging.

We organiseerden gesprekken met diverse betrokkenen om de resultaten van de vragenlijst te duiden

We hebben de bevindingen van de vragenlijsten aangevuld door verdiepende groepsgesprekken en individuele interviews te organiseren. We bespraken met jongeren uit diverse soorten jeugdhulp met verblijf wat (on)veiligheid voor hen betekent en in welke mate zij het beeld uit de vragenlijst konden herkennen. Bij de verschillende onderdelen van de bevindingen stonden we met jongeren ook stil bij hun eigen ervaringen met bijvoorbeeld geweldsincidenten, zaken die goed gaan/gingen in de huidige/meeste recente plek van verblijf en zaken die juist nog anders of beter zouden kunnen om hun gevoel van veiligheid te verbeteren. We spraken in totaal met dertien jongeren. Naast gesprekken met jongeren, voerden we ook gesprekken met aanbieders van verschillende soorten jeugdhulp met verblijf, zoals JeugdzorgPlus, open residentieel en pleegzorgaanbieders. Met hen bespraken we ook in welke mate zij het beeld dat uit de vragenlijst naar voren kwam herkenden, welke verklaringen zij voor verschillende bevindingen zagen en hoe zij als organisaties werken aan het verbeteren van veiligheid in de jeugdhulp met verblijf. We spraken hierbij in totaal met elf aanbieders. Tot slot spraken we ook met vertrouwenspersonen van Jeugdstem om na te gaan of zij het opgehaalde beeld herkenden uit de meldingen en informele signalen die zij krijgen.

We vergeleken de resultaten met het vorige onderzoek en cijfers van de Inspectie Jeugd en Gezondheid

Om een breder beeld te vormen van de ontwikkelingen in de veiligheidsbeleving binnen jeugdhulp met verblijf, vergeleken we de huidige bevindingen met de bevindingen uit 2021 en de cijfers van de Inspectie Jeugd en Gezondheid (IGJ). Hierbij vergeleken we, waar mogelijk met behulp van statistische analyses, of de huidige cijfers lager of hoger uitvielen ten opzichte van 2021. We vergeleken cijfers van geweldsmeldingen en calamiteiten in de jeugdhulp van de IGJ met onze eigen resultaten. Beide type cijfers zijn niet helemaal vergelijkbaar; onze cijfers geven ervaringen van unieke individuen weer, waarbij de cijfers van de IGJ meldingen weergeven en het mogelijk is dat sommige jongeren meerdere meldingen doen. We vergeleken de cijfers daarom op basis van het overkoepelende beeld wat daaruit naar voren kwam en bespraken deze analyse met de IGJ.

Begeleiding onderzoek

Dit onderzoek is begeleid door een begeleidingscommissie, waarin naast de opdrachtgever VWS, directie Jeugd, twee ervaringsdeskundigen, NIDOS, een wetenschapper, en Jeugdzorg Nederland deelnamen. Op verschillende momenten in het onderzoek zijn daarnaast aanvullend jongeren met ervaring geraadpleegd. In de beginfase dachten jongeren met ervaring mee over de opzet van het onderzoek via een klankbordgroep. Om de resultaten van de vragenlijst te interpreteren, spraken we individueel en in groepsverband met jongeren die recent of momenteel in de jeugdhulp verblijven.

1.3 Leeswijzer

Dit rapport is als volgt opgebouwd.

- ▶ In **hoofdstuk 2** beschrijven we de bevindingen van het onderzoek. We bespreken daarbij steeds de resultaten uit de vragenlijst en inzichten uit de gesprekken met jongeren, aanbieders en andere partijen over deze resultaten.
- ▶ In **hoofdstuk 3** bespreken we de ontwikkeling in veiligheidsbeleving. Dit doen we door de bevindingen van dit onderzoek te vergelijken met de bevindingen uit het onderzoek van een aantal jaar geleden. Ook bespreken we hier hoe de huidige resultaten zich verhouden tot de meldingen die in 2024 bij de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ) zijn binnengekomen.
- ▶ In **hoofdstuk 4** gaan we in op reflecties op de bevindingen, en de dilemma's die we in de praktijk zien.
- ▶ Tot slot staan we in **hoofdstuk 5** stil bij de belangrijkste antwoorden die het onderzoek heeft opgeleverd, en de aanbevelingen naar aanleiding daarvan.

Toelichting op gebruikte termen

In dit onderzoek hebben we geprobeerd jongeren vanaf 6 jaar te betrekken. De meeste jongeren die deelnamen, waren echter 12 jaar of ouder. Daarom spreken we in dit rapport simpelweg van 'jongeren'.

We gebruiken de term 'jeugdhulp met verblijf'. Dit betekent dat jongeren niet thuis wonen, maar op een plek waar zorg en begeleiding wordt gegeven. In dit onderzoek gaat het specifiek om verschillende vormen van jeugdhulp met verblijf, namelijk:

- ▶ Pleegzorg
- ▶ Gezinshuiszorg
- ▶ Open groepen
- ▶ Gesloten groepen
- ▶ Residentiële zorg voor alleenstaande minderjarige vluchtelingen

We hebben jongeren in deze verschillende verblijfsvormen gevraagd naar hun ervaringen met de mensen die hen begeleiden. Dit zijn bijvoorbeeld gezinshuisouders in gezinshuizen, pleegouders in pleegzorg en begeleiders in open of gesloten groepen. In de beschrijving van de resultaten noemen we hen allemaal 'begeleiders' om het leesbaar en overzichtelijk te houden.

Tot slot, is misschien de belangrijkste term die we gebruiken 'veiligheidsbeleving'. Hiermee bedoelen we hoe veilig jongeren zich voelen. We noemen dit veiligheidsbeleving en niet simpelweg 'veilig', omdat uit eerder onderzoek blijkt dat hoe veilig jongeren zich voelen niet altijd hetzelfde is als hoe veilig ze daadwerkelijk zijn.

/ 2 Veiligheidsbeleving jeugdhulp met verblijf

In dit hoofdstuk kijken we naar de mate waarin jongeren zich veilig voelen en veilig zijn. Dit zijn twee verschillende aspecten: zo kan iemand zich veilig voelen, terwijl er wel geweldsincidenten zijn geweest. En andersom maar kan een jongere zich toch onveilig voelen, ook als er geen incidenten hebben plaatsgevonden. Daarnaast staan we stil bij factoren die voor een gevoel van (on)veiligheid bij jongeren zorgen. Tot slot bespreken we in hoeverre jongeren weten waar ze moeten zijn als ze onveiligheid willen bespreken of een klacht willen indienen.

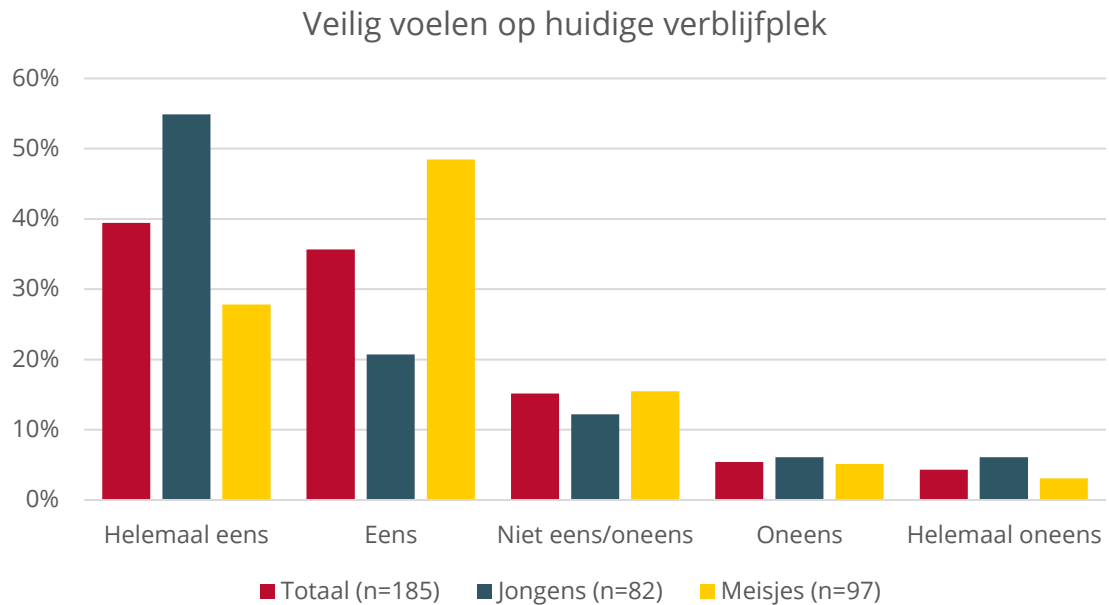
De bevindingen in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op de resultaten van de vragenlijst, aangevuld met duiding vanuit interviews met jongeren, jeugdhulpaanbieders, en vertrouwenspersonen. In totaal hebben 185 jongeren de vragenlijst ingevuld. Zij kwamen uit de vijf verschillende soorten jeugdhulp met verblijf¹ die focus waren van dit onderzoek: open residentiële, gesloten jeugdhulp, gezinshuizenzorg, pleegzorg en jeugdhulp met verblijf voor alleenstaande minderjarige vluchtelingen. In bijlage A zijn de resultaten van de vragenlijst in meer detail per vraag opgenomen.

2.1 De mate waarin jongeren zich veilig voelen

2.1.1 Veilig voelen

Het onderzoek uit 2021 stond uitgebreid stil bij de betekenis van veiligheid voor jongeren in jeugdhulp met verblijf. In het huidige onderzoek vroegen we jongeren in de interviews opnieuw naar wat veiligheid voor hen betekent. Jongeren noemen woorden als vertrouwen en binding, en denken aan een plek waar ze zich thuis voelen, waar een fijne sfeer heerst, waar je jezelf kan zijn en waar er respectvol met elkaar om wordt gegaan. Ook wordt een positieve omgeving waarin je kan leren en ontwikkelen gezien als veilig. Tot slot is veiligheid voor sommige jongeren ook het ontbreken van onveiligheid. Op de vraag wat onveiligheid dan betekent wordt ruzie en geweld genoemd, maar ook een gebrek aan autonomie door bijvoorbeeld niet zelf te kunnen bepalen of je deur op slot zit.

¹ In totaal verbleven er in 2023 19 690 jongeren in open residentiële groepen, 1715 jongeren in Jeugdzorg Plus (gesloten jeugdzorg), 19 560 jongeren in pleegzorg, 6 890 jongeren in gezinsgerichte zorg. Het aantal alleenstaande minderjarige vluchtelingen dat in jeugdzorg verblijft is niet exact vast te stellen. Bron: Centraal Bureau Statistiek, 2024.

Figuur 1: Het percentage jongeren per antwoordcategorie op de stelling *Ik voel me veilig op de plek waar ik nu verblijf*, uitgesplitst naar gender². Niemand heeft *Weet ik niet* geantwoord.

In de vragenlijst vroegen we jongeren of ze zich veilig voelen op de plek waar ze nu verblijven.

- ▶ De meeste jongeren geven aan zich veilig te voelen. Van de respondenten is 75% het eens of helemaal eens met de stelling *Ik voel me veilig op de plek waar ik nu verblijf* (figuur 1).
- ▶ Hier is geen verschil te zien tussen jongens en meisjes. Wanneer je naar de verdeling over de antwoordcategorieën *helemaal eens* en *eens* kijkt, valt op dat meisjes het minder vaak *helemaal eens* zijn dan jongens.
- ▶ Tien procent van de jongeren gaf aan het *oneens* of *helemaal oneens* te zijn met de stelling, en voelt zich dus wel eens onveilig op diens huidige verblijfplek.

Veel aanbieders en jongeren geven in de interviews aan verbaasd te zijn over het in hun ogen hoge percentage jongeren dat aangeeft zich veilig te voelen. Hun eigen ervaringen zijn anders, en het thema onveiligheid in de jeugdhulp krijgt momenteel veel aandacht, waardoor ze een andere uitkomst verwachtten.

Zowel aanbieders als jongeren benoemen dat het per jongere kan verschillen wat zij zien als veilig. Hierbij geven ze aan dat dit ook erg afhangt van het referentiekader dat je hebt op het gebied van veiligheid. Wanneer je als jongere bijvoorbeeld uit een gezinssituatie komt waarin veel fysiek geweld aanwezig was, kijk je hier op andere plekken niet meer zo van op en zal je dit minder snel als onveilig bestempelen. Ook tijdens een verblijf in jeugdhulp raak je volgens sommige jongeren gehard en gewend aan bijvoorbeeld vechten of schelden. Deze jongeren geven aan dat ze pas na afloop van hun verblijfsperiode goed konden reflecteren op wat er in die periode allemaal is gebeurd, en zich toen realiseerden dat sommige dingen eigenlijk onveilig waren. Dit kan een verklaring zijn voor het relatief hoge percentage jongeren dat zegt zich veilig te voelen in vergelijking met het aantal jongeren dat geweld heeft meegemaakt (zie 2.1.2). Daarnaast benoemen enkele professionals en jongeren zelf

² De aantallen voor jongens en meisjes tellen niet op tot het totaal, omdat 2 jongeren hebben aangegeven het niet te willen zeggen en 4 jongeren “anders” hebben ingevuld. Omdat deze aantallen zo klein zijn laten we dat in deze grafiek niet apart zien.

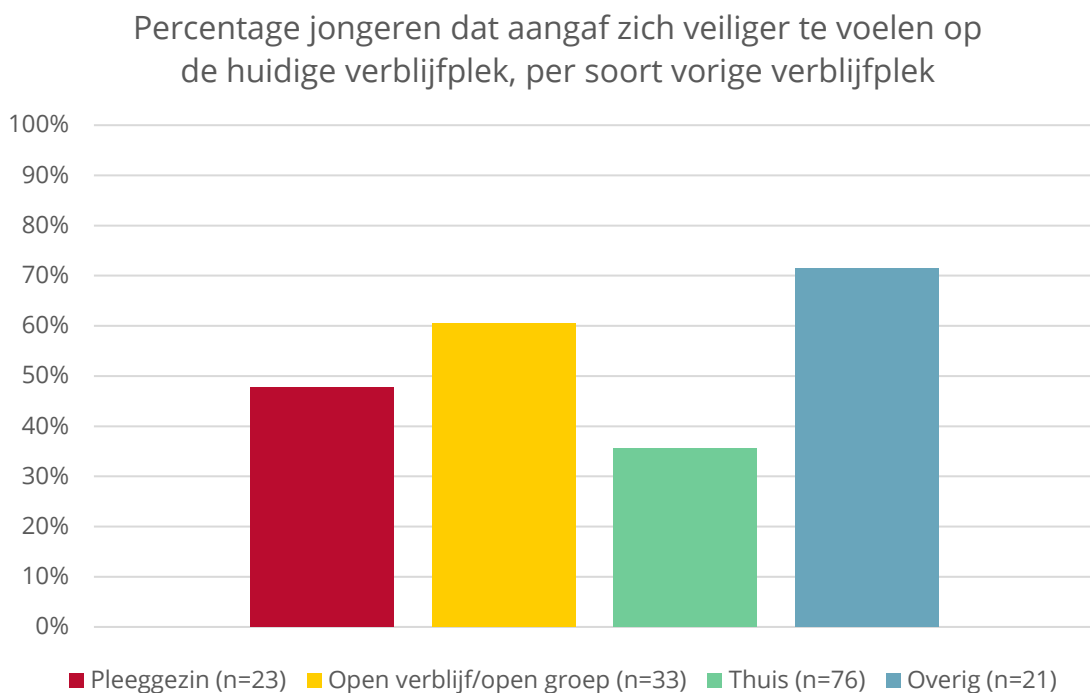
dat sommige jongeren gevoelens van onveiligheid (al dan niet bewust) niet toelaten vanuit een coping mechanisme, terwijl er wel degelijk onveiligheid is.

Volgens aanbieders van pleegzorg is het relatief makkelijker om in pleegzorg en gezinshuizen een veilige omgeving te creëren. De achtergrond en problematiek van de jongeren die daar geplaatst worden is vaak anders dan die van de jongeren die bijvoorbeeld op open groepen of in de JeugdzorgPlus verblijven. Dat wil niet zeggen dat er in pleegzorg geen onveiligheid ervaren wordt, maar in vergelijking met andere vormen van jeugdhulp met verblijf volgens hen wel minder.

...ten opzichte van de vorige verblijfplek

Hoewel de meeste jongeren zich veilig voelen op de plek waar ze nu verblijven, voelen veel jongeren zich nu niet veiliger dan op de vorige plek waar ze verbleven.

- ▶ Bijna 50% van de jongeren voelt zich op hun huidige verblijfplek *niet* veiliger dan de vorige plek waar ze verbleven. Voor de groep jongeren die op een open groep verblijven is dit aantal hetzelfde. Zoals eerder toegelicht kunnen we geen betrouwbare uitspraken doen over andere vormen van verblijf, vanwege de beperkte respons.
- ▶ Wanneer we de antwoorden van alle respondenten, ongeacht type jeugdhulp met verblijf, in overweging nemen, zien we dat zij het vaakst 'thuis' noemden als hun vorige verblijfplek. Van jongeren in open groepen noemde de helft 'thuis' als vorige verblijfplek. Een vijfde gaf aan dat dit een andere open groep was.

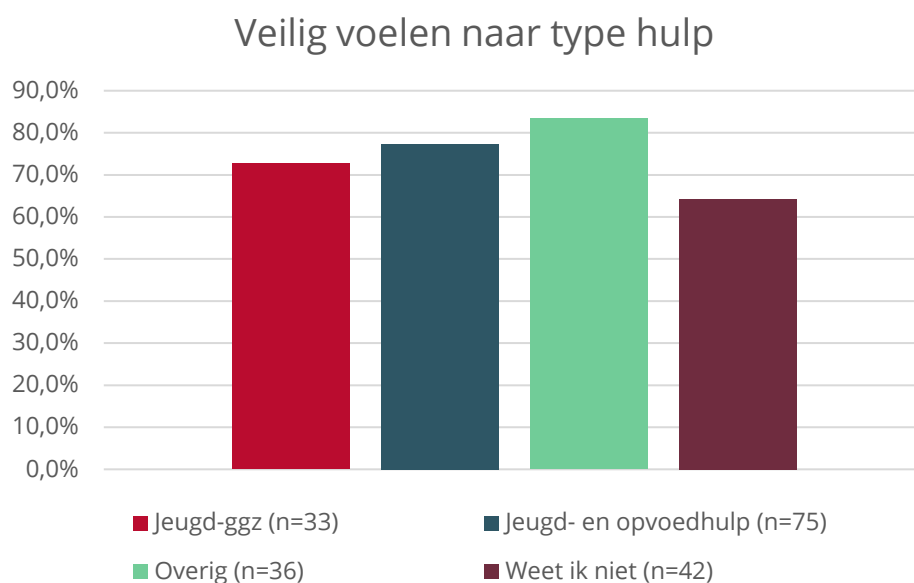

Figuur 2: Het percentage jongeren dat het eens of helemaal eens is met de stelling *Ik voel me hier veiliger dan de vorige plek waar ik verbleef*, uitgesplitst naar hun vorige verblijfplek.

Als we per type vorige verblijfsplek bekijken of jongeren zich op hun huidige locatie veiliger voelen, zien we verschillen tussen de soorten vorige verblijfsplekken.

- ▶ Van de jongeren wiens vorige verblijfplek *thuis* was voelt 36% zich op de huidige verblijfplek veiliger dan thuis. 26% van de jongeren die eerder thuis verbleef, geeft aan dat zij zich niet veiliger voelen op de huidige verblijfplek dan de vorige (en dus thuis). Dit laat zien dat voor sommige jongeren een plaatsing in jeugdhulp met verblijf voor hen tot een situatie leidt die zij als veiliger ervaren, maar dat dit niet voor alle jongeren geldt.
- ▶ Voor jongeren die in *overige* verblijfplekken bleven zorg de huidige verblijfplek in een verbetering van hun gevoel van veiligheid. Tot de *overig* categorie behoren verblijfsplekken zoals de crisisopvang of (tijdelijk) verblijven bij een vriend/vriendin of een familielid.

...naar type hulp

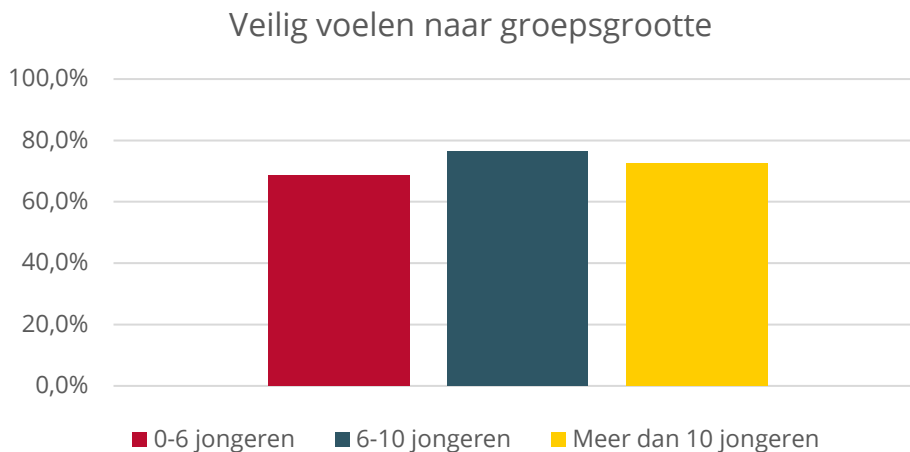

Figuur 3: Het percentage jongeren dat het eens of helemaal eens is met de stelling *Ik voel me veilig op de plek waar ik nu verblijf* naar type hulp. De categorie 'LVB' en 'Wil ik niet zeggen' zijn niet weergegeven vanwege kleine aantallen. In de categorie 'Overig' vallen bijvoorbeeld jongeren die bij type hulp als antwoord 'residentiële hulp', 'zelfstandigheidshulp' of 'begeleiding' gaven.

We onderzochten of jongeren zich veilig voelen op hun huidige verblijfsplek, uitgesplitst naar het type hulp dat zij ontvangen.

- ▶ Iets meer jongeren die jeugd- en opvoedhulp ontvangen voelen zich veilig ten opzichte van jongeren die jeugd-ggz ontvangen (77% versus 72%), maar het verschil is klein. Een uitsplitsing naar verblijfsvorm is niet mogelijk vanwege de kleine aantallen over de verschillende categorieën ($n < 20$).

...naar groepsgrootte

Figuur 4: Het percentage jongeren dat het eens of helemaal eens is met de stelling "Ik voel me veilig op de plek waar ik nu verblijf" naar groepsgrootte. Deze vraag is niet gesteld aan jongeren die verbleven in een pleeggezin of gezinshuis.

We onderzochten of er verschillen waren in de ervaren veiligheid tussen jongeren die in groepen met verschillende grootte verblijven.

- ▶ Van de jongeren die in een groep met 6-10 mensen verblijven, voelt 76% zich veilig. In grotere groepen is dit iets lager (72%), en in kleinere groepen nog iets lager met 68%.
- ▶ Deze verschillen waren niet statistisch significant^{3,4}. Op basis van dit onderzoek zien we dus geen aanwijzingen dat veiligheidsbeleving anders is voor jongeren in groepen met verschillende grootten.

Steeds meer aanbieders werken toe naar kleinschalige woonvormen. Door een kleinere groep van kinderen en/of jongeren met een vast team van begeleiders zou dit tot betere binding met elkaar en met de begeleiders leiden. Ook is de veronderstelling dat meer nabijheid van vaste, emotioneel betrokken begeleiders ervoor zorgt dat jongeren minder gedragsproblemen vertonen. Hierdoor zou er minder kans zijn op conflicten tussen jongeren onderling en er een rustige en veilige sfeer heersen. In de resultaten van de vragenlijst is dit niet terug te zien. Aanbieders benoemen in de gesprekken dat in kleinere groepen de onderlinge dynamiek heel wisselend is afhankelijk van de samenstelling. De verwachting is dat er in kleinere groepen meer rust en stabiliteit heerst. Daar staat tegenover dat jongeren die op kleine groepen verblijven dat vaak nodig hebben, vanwege bijvoorbeeld moeite met hun emotieregulatie. Dat heeft direct op de hele groep effect.

Jongeren geven hierop in de interviews aan dat grotere groepen drukker zijn, er meer gebeurt en dat dit niet altijd fijn is. Dit betekent niet dat kleinere groepen altijd fijner zijn. Ook jongeren geven aan dat de samenstelling van de groep jongeren belangrijk is dan de grootte van de groep. Daarnaast horen we van een aantal jongeren die in een kleinschalige setting verblijven dat er niet altijd vaste begeleiders aanwezig zijn, maar bijvoorbeeld ook invalkrachten werken die niet bekend zijn en soms

³ Dat betekent dat een verschil in dit onderzoek niet betekent dat er ook een verschil in de volledige populatie is; het verschil in dit onderzoek berust dan waarschijnlijk op toeval.

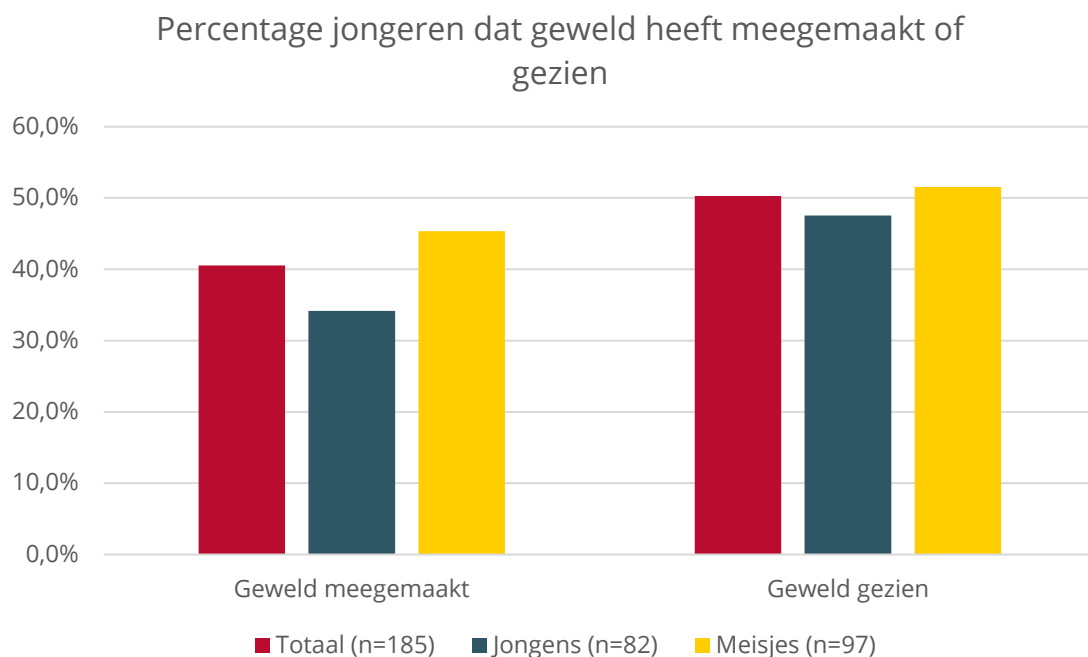
⁴ De Kruskal-Wallis-toets toonde geen significant verschil tussen de groepen, $\chi^2(2) = 0.79$, $p = 0.67$. Dunn's post-hoc test (Bonferroni-gecorrigeerd) bevestigde dat er geen significante verschillen zijn in een pairwise vergelijking van groepen ($p > 0.05$).

maar één of twee keer op de groep werken. Mogelijk wordt in meerdere kleinschalige woonvormen niet aan de randvoorwaarde van vaste begeleiding voldaan, waardoor deze vormen niet het gewenste effect hebben: een veiliger leefklimaat.

2.2 De mate waarin jongeren veilig zijn

2.2.1 Ervaringen met geweld

...meemaken en zien van geweld

Figuur 5: Het percentage jongeren dat 'ja' antwoordde op de vraag of zij zelf te maken hebben gehad met geweld of geweld hebben gezien of gehoord op de huidige plek waar zij verblijven.

Naast de mate waarin jongeren zich veilig voelen, onderzochten we of jongeren geweld hebben meegemaakt, bij zichzelf of bij anderen. We hebben gevraagd naar zes vormen van geweld: lichamelijk, geestelijk, geweld met woorden, aanspreken op een seksuele manier, aanraken op een seksuele manier en discriminatie⁵.

- ▶ 41% van respondenten geven aan op hun huidige verblijfplek zelf een of meerdere vorm(en) van geweld te hebben meegemaakt. Hiermee bedoelen we dus dat het geweld gericht was op de jongere.
- ▶ In de open groepen is dit percentage iets hoger, daar geven 46% van jongeren aan geweld ervaren te hebben in de open groep waar ze verblijven. Vanwege het geringe aantal respondenten kunnen we niet met voldoende zekerheid rapporteren over het aantal jongeren in JeugdzorgPlus dat aangeeft geweld te hebben meegemaakt. Wel valt op dat van de respondenten

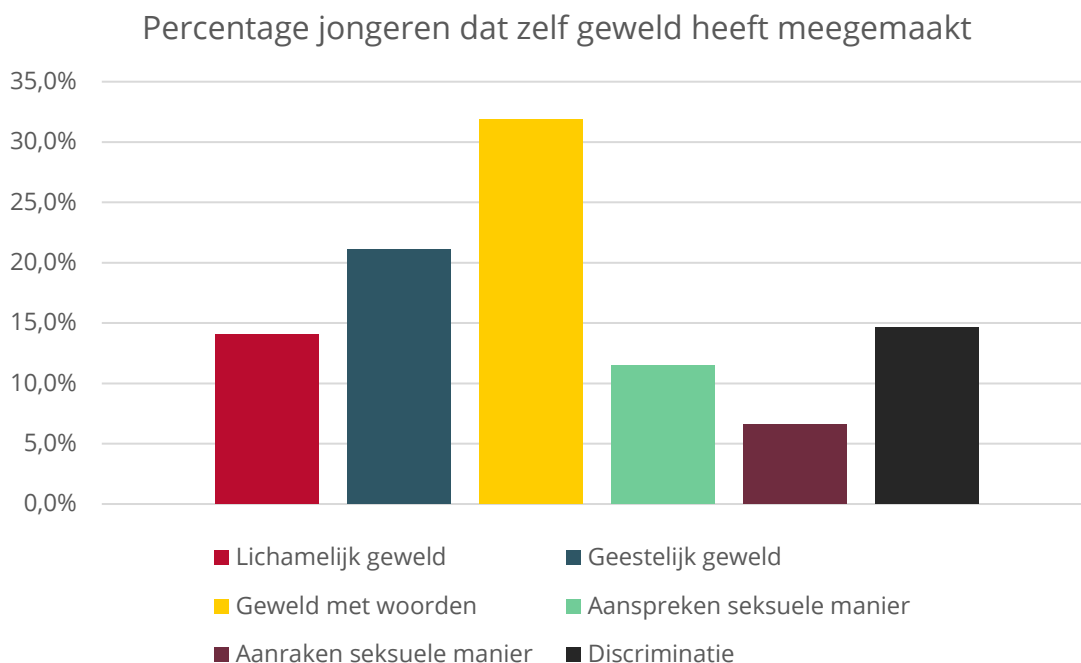
⁵ Onder geestelijk geweld valt buitensluiten, negeren, belachelijk maken. Onder geweld met woorden valt uitschelden, beledigen, respectloze woorden.

in ons onderzoek die in JeugdzorgPlus, een beduidend groter aandeel (dus meer dan de 41% in het overkoepelende beeld) van hen aangeeft geweld te hebben ervaren.

- ▶ De helft van de jongeren een of meerdere vorm(en) van geweld heeft gezien. Hiermee bedoelen we dat de jongere heeft gezien dat een ander geweld heeft meegemaakt op de plek waar de jongere verblijft.
- ▶ Meisjes hebben vaker dan jongens geweld zelf meegemaakt of gezien bij anderen.
- ▶

Jongeren schrikken in de interviews niet van deze cijfers. Ze denken zelfs dat het aantal jongeren dat aangeeft zelf geweld heeft meegemaakt een onderschatting is, omdat er naar hun ervaring op elke groep wel een vorm van geweld voorkomt.

Niet alle jongeren die zelf geweld hebben meegemaakt of geweld hebben gezien, geven een lage score op de veiligheidsbeleving. We zien echter wel dat jongeren die zelf geweld hebben meegemaakt, zich gemiddeld genomen onveilig voelen dan jongeren die geen geweld hebben meegemaakt. Van de jongeren die zelf geweld hebben meegemaakt is 60% het eens of helemaal eens met de stelling "Ik voel me veilig op de plek waar ik nu verblijf". Van de jongeren die zelf geen geweld hebben meegemaakt is dit 85%.

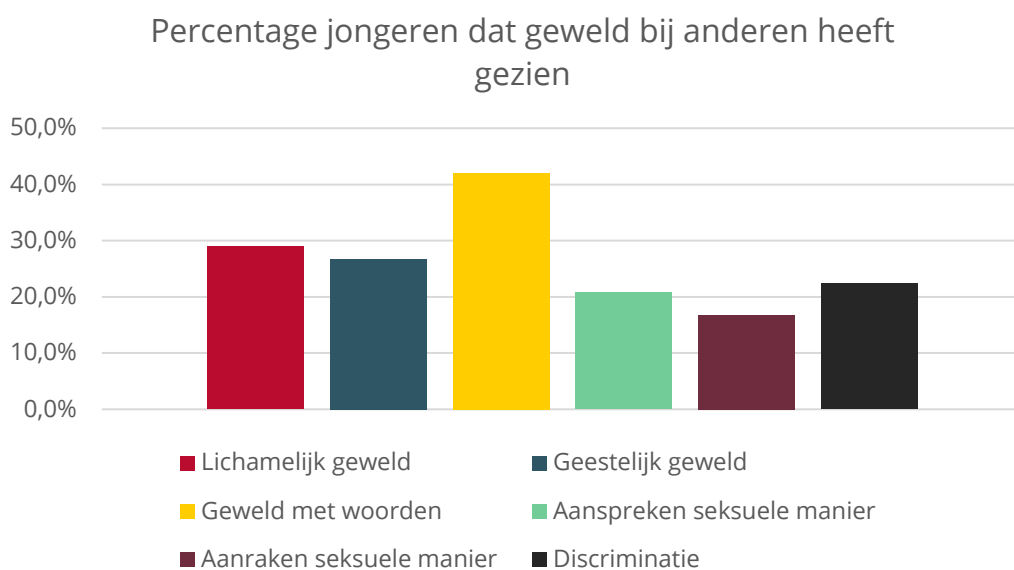
Figuur 6: Het percentage jongeren dat 'ja' antwoordde op de vraag of zij zelf geweld hebben meegemaakt op hun huidige plek van verblijf per soort geweld. Dit zijn de percentages t.o.v. van de gehele groep respondenten die vragenlijst hebben ingevuld.

Jongeren hebben verschillende soorten geweld hebben meegemaakt.

- ▶ Geweld met woorden komt het vaakst voor. Bijna een derde (32%) van de jongeren heeft dit ervaren. Daarna volgen geestelijk geweld (21%) en discriminatie (15%).
- ▶ Wanneer jongeren geweld hebben meegemaakt, vroegen we hoe vaak dit gebeurde. Jongeren konden kiezen uit 'één keer', 'een paar keer', of 'heel vaak'. We zien dat wanneer jongeren geweld meemaken, dit vaak 'een paar keer' gebeurt.

- ▶ Van de verschillende typen geweld komt geweld met woorden, wanneer jongeren dit ervaren, het meest frequent 'heel vaak' voor. Bij seksueel geweld (aanspreken of aanraken) is dit relatief vaak één keer.

Volgens jongeren en aanbieders die we spraken is de mate van geweld met woorden herkenbaar. Onder geweld met woorden vallen bijvoorbeeld uitschelden, beledigen en respectloze woorden. Jongeren benoemen dat schelden dagelijkse praktijk is, vooral voor jongeren onderling. Aanbieders herkennen dit beeld en zeggen ook zelf een ander soort referentiekader voor schelden te hebben ontwikkeld gedurende de tijd dat ze werkzaam zijn in de jeugdhulp. Een professional maakt hierbij de opmerking dat schelden onder jongeren een breder fenomeen van de huidige tijd lijkt te zijn, en er ook op middelbare scholen tussen jongeren onderling veel wordt gescholden. Ook jongeren maken de vergelijking met schelden op school en zeggen dat het normaal voor hen is.

Figuur 7: Het percentage jongeren dat 'ja' antwoordde op de vraag of zij gehoord of gezien hebben dat iemand op de plek van verblijf geweld meemaakte, uitgesplitst naar soorten geweld.

Jongeren hebben de meeste vormen van geweld meer bij anderen hebben gezien dan dat ze dit zelf hebben meegemaakt (zie Figuur 7).

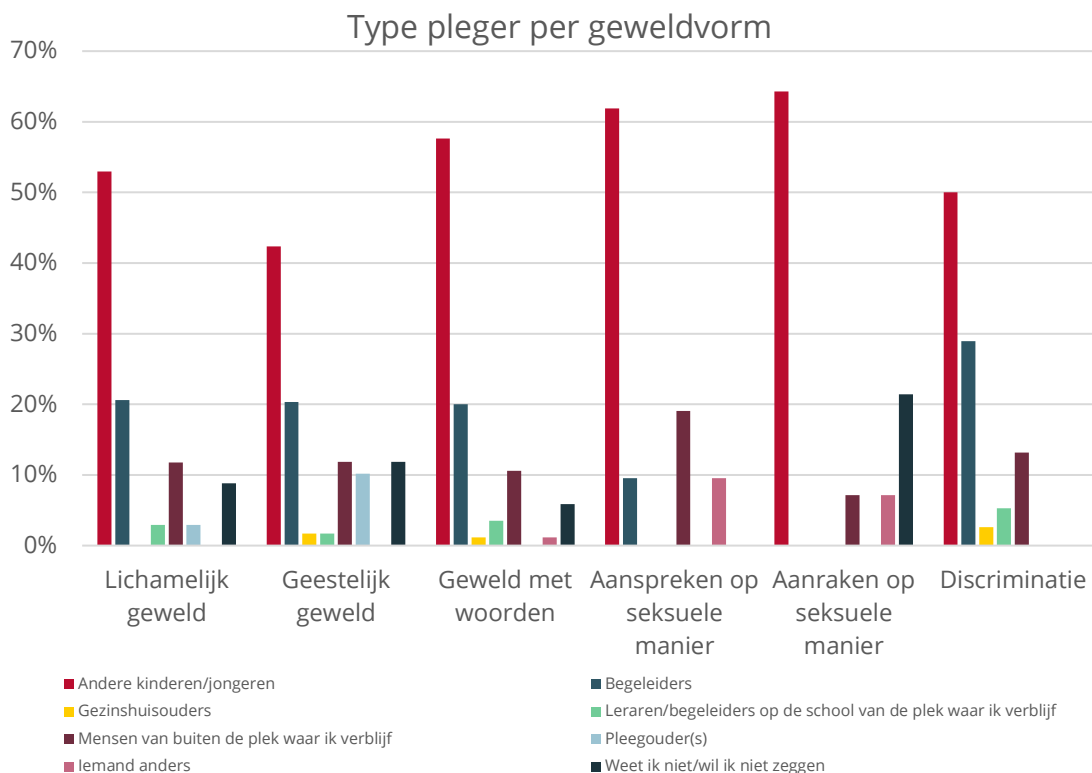
- ▶ Meer dan 40% van de jongeren heeft geweld met woorden bij anderen zien gebeuren. Daarna volgt lichamelijk geweld (29%), geestelijk geweld (27%) en discriminatie (22%). Dit komt waarschijnlijk doordat er meerdere jongeren op een groep verblijven.

We vroegen aanbieders in interviews hoe zij omgaan met geweld op de groep. Veel aanbieders benoemen dat hier een ingewikkeld samenspel zit in het tolereren van geweld en het optreden hiertegen. Jongeren hebben vanuit hun trauma's of hechtingsproblematiek onvoorwaardelijkheid nodig om weer te kunnen vertrouwen en relaties op te bouwen. Dat betekent dat je wil laten zien dat een jongere er ook mag zijn als hij boos gedrag laat zien, en niet meteen overgeplaatst wordt als een jongere zich misdraagt. Eén aanbieder gaf aan dat dit bij hun kleinschalige woonvormaanbod expliciet een uitgangspunt is. Aan de andere kant wil je andere jongeren op een groep beschermen tegen het zien van geweld. Dit leidt soms tot spanningen op de groep. Op dit moment werken veel aanbieders volgens de methode van geweldloos verzet. Meerdere aanbieders noemden dat zij dan

het “ijzer smeden als het koud is”, waarmee ze bedoelen dat ze een jongere in het geval van escalatie uit de situatie halen om er vervolgens op een rustig moment over te praten.

Jongeren zeggen in de gesprekken dat het verschilt in hoeverre ze last hebben van het zien van geweld bij anderen. De een kan zich daar beter voor afsluiten dan de ander. Eén jongere legt uit dat vechten tussen andere jongeren hem niet zoveel doet, omdat je er zelf op dat moment niks mee te maken hebt. Bij anderen leidt geweld of onrust op de groep ertoe dat ze zich vaker terugtrekken in hun eigen kamer, wat niet per se bevorderlijk is voor hun mentale gesteldheid.

...type pleger van geweld

Figuur 8: Het type pleger van verschillende typen geweld. Jongeren die zelf geweld mee hebben gemaakt kregen de vraag wie dat deed. Een aantal typen plegers komt niet bij elke geweldsvorm in de grafiek terug. In dat geval waren er geen jongeren die aangaven geweld te hebben ervaren door deze plegers.

Figuur 8 laat zien wie de pleger was van het geweld dat zij zelf ervoeren.

- ▶ Andere jongeren van de groep (61%) worden veruit het vaakst als pleger genoemd, gevolgd door begeleiders (18%) en mensen van buiten de jeugdhulporganisatie waar jongeren verblijven (13%).
- ▶ Wanneer we het type pleger uitsplitsen naar geweldsvorm is deze verdeling ook terug te zien. Bij elke vorm van geweld zijn andere kinderen/jongeren de meest genoemde plegers. Daarna volgen begeleiders, met uitzondering van aanspreken of aanraken op een seksuele manier. Hierbij noemen jongeren na andere jongeren het vaakst dat ouders mensen van buiten zijn of dat ze dit niet weten/niet willen zeggen. Vanwege de geringe aantallen in een aantal verblijfsvormen en een groot aantal verschillende type ouders kunnen we geen uitspraken doen over verschillen tussen de verblijfsvormen.

Dat geweld het vaakst voorkomt tussen jongeren onderling is voor jongeren en aanbieders in de interviews herkenbaar. Jongeren gaan geweld aan met geweld, kunnen elkaar hierin triggeren en weten soms ook niet hoe ze anders kunnen reageren. Een jongere zei hierover:

“In een normale schoolklas botsen jongeren onderling al, laat staan in een woongroep met jongeren die allemaal problemen hebben met emotieregulatie of trauma. Als je die bij elkaar zet, kan je ook niet verwachten dat dat allemaal goed gaat.”

Enkele jongeren benoemen dat je op geweld reageert met geweld omdat je jezelf moet bewijzen en elke keer opnieuw je plekje in de groep aan het bevechten bent. Een jongere vertelt dat je je stoer moet voordoen, anders is er een risico dat je gepest of geslagen wordt.

2.3 Factoren die maken dat jongeren zich (on)veilig voelen

In het vorige onderzoek is onderzocht welke factoren relevant zijn voor het gevoel van veiligheid: wat maakt dat jongeren zich veilig voelen, of juist niet? Van de factoren die in dat onderzoek belangrijk bleken, hebben we in dit onderzoek gekeken hoe het ervoor staat. We weten bijvoorbeeld dat het voor jongeren van belang is dat ze weten naar wie ze toe kunnen gaan als ze zich onveilig voelen, en dat er duidelijke en eerlijke regels zijn. Maar zijn die duidelijke en eerlijke regels er, en weten jongeren naar wie ze toe kunnen? Dat hebben we in dit onderzoek opnieuw uitgevraagd. Net als in de rest van het onderzoek ging het daarbij om de plek waar ze nu verblijven.

2.3.1 Wat maakt dat jongeren zich veilig voelen?

De factoren die we in het vorige onderzoek hebben geïdentificeerd hebben we geclusterd in drie thema's: veiligheid in interactie met anderen, veilige en voorspelbare omgeving, en inspraak en autonomie. Voor iedere factor binnen die drie thema's hebben we in tabel 1 aangegeven welk deel van de jongeren heeft aangegeven dat dit nu goed gaat op de plek waar ze nu verblijven. Daarbij valt het volgende op:

- ▶ De meest positief beoordeelde factor is *weten naar wie ze kunnen toegaan wanneer ze zich onveilig voelen*, gevolgd door *kunnen meebeslissen in hun vrije tijd*, en *dat ze iemand kunnen bellen wanneer er iets vervelends is gebeurd*.
- ▶ De *aanwezigheid van eerlijke regels* scoort het laagst.

Voor zowel aanbieders als jongeren is het in de gesprekken geen verrassing dat de factor eerlijke regels laag scoort. Volgens aanbieders vinden jongeren al snel alle regels onterecht, en ze merken hierbij op dat jongeren over het algemeen waarschijnlijk niet snel zullen vinden dat hun opvoeders eerlijke regels hanteren. Jongeren die inmiddels niet meer in jeugdhulp verblijven geven ook aan dat ze op dat moment regels oneerlijk vonden, maar wanneer ze nu terugkijken zien ze in dat de regels op dat moment misschien wel nodig waren om hen structuur en stabiliteit te kunnen bieden.

Aanbieders proberen waar mogelijk individuele regels te maken, maar zien dat dit voor onrust kan zorgen bij andere jongeren wanneer zij zien dat de één later thuis mag komen dan de ander. Jongeren herkennen dit, en benadrukken het belang van goede uitleg of communicatie over verschillende regels.

“Als je zelf op tijd thuis bent, en iemand anders mag ineens later komen, voelt dat heel oneerlijk en bouw je frustraties en spanning op. Je hoeft als begeleiding niet eens te zeggen waarom de regels anders zijn, maar je kunt wel toelichten dat ze anders zijn.”

Aanbieders geven aan actief te kijken waar jongeren zelf controle over kunnen hebben, zoals zelf mogen beslissen of je kamer dicht of op slot is. Zij merken dat dit voor jongeren belangrijk is. Ook jongeren zelf noemen dit als iets dat belangrijk is voor hun gevoel van controle en voor een veilig gevoel zorgt.

- Wanneer we naar het verschil tussen jongens en meisjes kijken valt vooral op dat voor meisjes *eerlijke regels* en *iemand kunnen bellen als er iets vervelends is gebeurd* veel minder vaak aanwezig zijn dan voor jongens.

Over het algemeen zien aanbieders en jongeren weinig verschillen tussen jongens en meisjes in factoren die zorgen voor een veilig gevoel. Een jongen denkt dat een huiselijke sfeer belangrijker is voor meisjes, omdat zij zich tijdens huisvergaderingen kritischer uitlaten over de inrichting van de groep. Het verbaast hem dus niet dat zij op deze factor iets lager scoren.

Tabel 1: Het percentage jongeren dat het eens of helemaal eens is met verschillende stellingen over veiligheid.

Factoren waardoor jongeren zich veilig voelen	% jongeren	%Jongens	%Meisjes
Thema 1: Veiligheid in de interactie met anderen <i>Onderstaande zinnen werden steeds voorafgegaan door: Op de plek waar ik nu verblijf...</i>			
Wordt er naar me geluisterd	68%	71,6%	65,6%
Kan ik met de begeleiding/pleegouders/gezinshuisouders bespreken wat ik wil	71%	75,0%	68,8%
Word ik serieus genomen als ik iets zeg of meld	68%	71,6%	66,7%
Voel ik me fijn bij de mensen in mijn omgeving	69%	74,1%	66,7%
Thema 2: Veilige en voorspelbare omgeving <i>Onderstaande zinnen werden steeds voorafgegaan door: Op de plek waar ik nu verblijf...</i>			
Weet ik naar wie ik toe kan gaan als ik mij onveilig voel	84%	84,0%	83,3%
Weet ik waar ik aan toe ben doordat er duidelijke afspraken en regels zijn	75%	75,3%	76,0%
Vind ik dat er eerlijke regels zijn	52%	61,7%	43,8%
Kunnen mijn begeleiders/pleegouders/gezinshuisouders er iets aan doen, als er iets vervelends gebeurt	62%	66,3%	60,4%

Gedragen de andere kinderen/jongeren met wie ik woon zich meestal wel zoals ik verwacht	51%	55,6%	49,0%
Heerst er een huiselijke sfeer	61%	66,7%	58,3%
Thema 3: Inspraak en autonomie			
<i>Onderstaande zinnen werden steeds voorafgegaan door: Op de plek waar ik nu verblijf...</i>			
Ik mag meebeslissen met wat ik doe in mijn vrije tijd	82%	79,0%	84,4%
Als er iets vervelends is gebeurd, kan ik iemand bellen, bijvoorbeeld een vriend(in), mijn vader of moeder	77%	82,7%	71,9%
Ik mag zelf beslissen wat er gebeurt in mijn eigen ruimte of kamer	73%	74,1%	74,0%

Geen duidelijke verschillen in factoren van veiligheid tussen jongeren in verschillende groepsgroottes

In paragraaf 2.1. beschreven we dat er geen statistisch significant verschil was in de algemene veiligheidsbeleving van jongeren in groepen van verschillende groottes (0-6 jongeren, 6-10 jongeren, >10 jongeren). Gezien de huidige transformatie naar kleinschaligere jeugdhulp met verblijf, waarin een veiliger woonklimaat wordt beoogd, hebben we verder onderzocht of jongeren in deze verschillende groepsgroottes mogelijk anders antwoorden op specifieke vragen over factoren die samenhangen met veiligheid. Op basis van de analyses zien we onvoldoende grond om aan te nemen dat er verschil zit tussen groepen van verschillende omvang⁶.

In gesprek met jongeren noemden zij dat ze ook kleinschalige voorzieningen zien waar bijvoorbeeld geen gezamenlijke ruimte is, of waar de gezamenlijke ruimte het kantoor van de begeleiding is; de begeleiding is daar dus ook aanwezig. In een ander gesprek noemden jongeren die in een kleine groep (0-6 jongeren) verblijven, dat er ook in die setting onveilige situaties voordoen waar begeleiders geen actie op (kunnen) ondernemen. In dit geval ging het om middelengebruik van andere jongeren op de groep, wat voor onveiligheid zorgde, waar begeleiders niet tegen konden optreden omdat jongeren dat niet goed konden aantonen. Dit illustreert dat alleen de groepsgrootte niet doorslaggevend hoeft te zijn voor het gevoel van veiligheid van jongeren in de groep.

Wat maakt dat jongeren zich onveilig voelen?

Ook voor de factoren die een gevoel van onveiligheid veroorzaken hebben we jongeren gevraagd hoe het daar nu mee gaat. Naast de factoren die we in het vorige onderzoek hebben getoetst hebben we naar drie nieuwe factoren gevraagd: (i) middelengebruik door andere jongeren op de groep, (ii) flexwerkers op de groep en (iii) online pesten door andere jongeren met wie ik woon.

⁶ Alleen voor de factor dat jongeren zelf beslissen wat er gebeurt in mijn eigen ruimte of kamer zagen we dat jongeren die in de kleinste groepen verblijven ten opzichte van de andere groepsgroottes minder vaak aangaven dat dit voor hen het geval was. Dit kan ook te maken hebben met de statistische kans dat je een onterecht positief resultaat krijgt. We verbinden hier dus ook geen conclusies aan. Met statistische analyses wordt vaak gekeken hoe groot de kans is dat bijvoorbeeld een verschil tussen twee groepen in de steekproef écht een verschil is (dus ook een verschil in de populatie weergeeft), of alleen op basis van toeval in de steekproef net anders is dan in de gehele populatie. Als de statistisch berekende kans dat het verschil op toeval berust, kleiner is dan een vooraf bepaalde grens, wordt aangenomen dat het dus een echt verschil is. Als je deze test heel vaak doet, wordt de kans groter dat je een keer ten onrechte aanneemt dat een verschil geen toeval is. Daarom moeten we voorzichtig zijn met conclusies trekken bij dit soort resultaten, als er veel analyses zijn gedaan.

Tabel 2 geeft per factor aan welk deel van de jongeren vindt dat die factor bijdraagt aan onveiligheid tijdens hun huidige verblijf.

- ▶ Opvallend is dat het gedrag van andere jongeren het meest bijdraagt aan een onveilig gevoel. *pesten, uitschelden, geweld of discriminatie door andere jongeren* wordt het vaakst genoemd (21%), gevolgd door *middelengebruik (drugs of alcohol) door jongeren met wie ze wonen* (19%).
- ▶ Onveiligheid door de *aanwezigheid van flexwerkers* of doordat *begeleiders (of dit nu begeleiders, pleegouders, gezinsouders zijn) er niet zijn of niet goed zien wat er gebeurt* draagt bij 16% van de jongeren op dit moment bij aan een gevoel van onveiligheid.
- ▶ We zien bij de factoren van onveiligheid dat de antwoorden van jongens en meisjes behoorlijk verschillen. Zo geven jongens met name aan dat zij *gebroken glas, kapotte ramen of deuren of kapotte meubels* en *Dat de begeleiders/pleegouders/gezinshuisouders er niet zijn, of niet goed zien wat er gebeurt* zorgt voor gevoelens van onveiligheid. Voor meisjes zorgt met name *Middelengebruik door andere jongeren* en *Andere kinderen die zichzelf pijn doen of suïcide* voor ervaren onveiligheid. Zowel bij jongens als meisjes zorgt *Pesten, uitschelden, geweld of discriminatie door andere jongeren naar mijzelf of anderen* veel voor gevoelens van onveiligheid.
- ▶ Van de factoren die voor het eerst in dit onderzoek zijn meegenomen, zorgt *Online pesten het minst voor een onveilig gevoel* bij jongeren. Bij de andere twee factoren geven vooral meisjes aan dat die zorgen voor een gevoel van onveiligheid.

Onveiligheid door het gedrag van andere jongeren is herkenbaar voor jongeren in de interviews. We zien in de cijfers ook dat geweld in jeugdhulp met verblijf het vaakst voorkomt tussen jongeren onderling. Middelengebruik door andere jongeren wordt veel genoemd in interviews. Iemand die onder invloed is, laat vaak onvoorspelbaar gedrag zien, wat voor een onveilig gevoel zorgt.

Aanbieders herkennen dit, maar geven aan dat het lastig is om middelengebruik aan te pakken. Er zijn wel richtlijnen voor, maar bijna elke jongere rookt of vaped, en ook drugsgebruik komt veel voor. Ook hier komt het dilemma terug tussen het tolereren van zulk gedrag vanuit onvoorwaardelijkheid en het beschermen van andere kinderen. Veel aanbieders werken samen met verslavingszorg en proberen door motiverende gespreksvoering jongeren te motiveren om te stoppen. Dit lukt beperkt, en wanneer een jongere wel zover is om hulp te krijgen, is er vaak sprake van lange wachtlijsten.

Een gevoel van onveiligheid door de inzet van flexwerkers of doordat begeleiders er niet zijn of niet goed zien wat er gebeurt is ook duidelijk herkenbaar voor jongeren. Voor flexwerkers komt dit door twee aspecten. Flexwerkers kennen de organisatie, de jongeren en de regels vaak niet goed genoeg, waardoor jongeren de ruimte voelen om regels net iets anders uit te leggen, met onrust tot gevolg. Daarnaast zijn flexwerkers er vaak maar één of twee keer, waardoor het volgens jongeren geen zin heeft om iets met ze te bespreken, omdat ze toch zo weg zijn. Ook hebben sommige jongeren het gevoel dat flexwerkers er alleen maar zijn om hun dienst uit te zitten, en er niet echt voor ze zijn. Jongeren kunnen dan dus voor hun gevoel bij niemand terecht als ze dat nodig hebben. Bij vaste begeleiders is dit gevoel wezenlijk anders. Aanbieders zijn zich bewust van de onrust die flexwerkers met zich mee kunnen brengen, maar kunnen helaas soms niet anders. Veel aanbieders proberen de negatieve effecten te verkleinen door flexwerkers alleen samen met een vaste collega op een groep te zetten, of zorgen dat de pool met flexwerkers uit een vast aantal collega's bestaat.

Daarnaast noemen jongeren de onzekerheid over hoe lang ze op een plek mogen blijven als een grote factor die voor een onveilig gevoel zorgt. Jongeren geven aan ze soms bang zijn dat wanneer er jongeren van de groep worden afgehaald, ze soms bang zijn dat ze zo de volgende kunnen zijn. Deze factor is niet opgenomen in de vragenlijst, maar komt in meerdere gesprekken met jongeren terug. Een andere factor die ook niet was opgenomen in de vragenlijst maar hier aan raakt is dat jongeren geen invloed hebben op wie op de groep komen, zowel in de begeleiding als in de samenstellingen

van jongeren doen zich veel wisselingen voor. Deze wisselingen gaan volgens jongeren samen met “gedoe”, omdat jongeren nieuwe begeleiders uittesten of nieuwe jongeren ook regels uittesten.

Tabel 2: Het percentage jongeren dat het eens of helemaal eens is met verschillende stellingen over onveiligheid.

Factoren waardoor jongeren zich onveilig voelen	% jongeren	%Jongens	%Meisjes
Onveiligheid – factoren eerdere onderzoek			
<i>Onderstaande zinnen werden steeds voorafgegaan door: Op de plek waar ik nu verblijf voel ik me weleens onveilig door...</i>			
Andere kinderen die zichzelf pijn doen of suïcide	15%	9,9%	18,8%
Gebroken glas, kapotte ramen of deuren of kapotte meubels	14%	18,5%	10,4%
Dat de begeleiders/pleegouders/gezinshuisouders er niet zijn, of niet goed zien wat er gebeurt	16%	21,3%	12,5%
Er wordt (door groepsleiders) op het alarm gedrukt	7%*	7,9%	6,8%
Vastpakken of fixeren door begeleiders/pleegouders/gezinshuisouders	9%	8,8%	8,3%
Pesten, uitschelden, geweld of discriminatie door andere jongeren naar mijzelf of anderen	21%	17,3%	22,9%
Pesten, uitschelden, geweld of discriminatie door begeleiding/pleegouders/gezinshuisouders naar mijzelf of anderen	12%	11,3%	11,5%
Onveiligheid – factoren nieuw in dit onderzoek			
<i>Onderstaande zinnen werden steeds voorafgegaan door: Op de plek waar ik nu verblijf voel ik me weleens onveilig door...</i>			
Middelengebruik (drugs of alcohol) door jongeren met wie ik woon	19%	13,6%	22,9%
Flexwerkers op de groep	16%	12,3%	18,8%
Online pesten door andere jongeren met wie ik woon (bijvoorbeeld via sociale media, Whatsapp, het stiekem maken van filmpjes en foto's)	7%	3,7%	9,4%

*In dit percentage zijn jongeren die pleegzorg ontvangen niet opgenomen, aangezien er in pleegzorg geen alarm aanwezig is.

Ook voor de factoren waardoor jongeren zich onveilig voelen onderzochten we of er een verband was met de groepsgrootte. Over het algemeen zagen we geen verschillen tussen de groepen in hoe zij deze onveiligheidsfactoren beoordelen. Op basis van de analyses zien we onvoldoende grond om aan te nemen dat er verschil zit tussen groepen van verschillende omvang⁷.

⁷Alleen voor de factor *Flexwerkers op de groep* zagen we dat jongeren in de groep van 10 of meer jongeren het ten opzichte van de andere groepsgroottes minder vaak met de stelling eens waren dat dit voor onveiligheid zorgt op de groep. Ook hier kunnen we vanwege het doen van meerdere analyses (multiple testing) niet uitsluiten dat er een risico is op een kans bevinding. Zie voetnoot 6 voor een toelichting op multiple testing.

2.4 Klachten

... Aantal jongeren dat weet dat ze een klacht kunnen indienen (naar verblijf)

In totaal geeft 71% van de jongeren aan te weten waar ze moeten zijn als ze een klacht willen indienen. Hier is geen duidelijk verschil te zien tussen jongens en meisjes.

- ▶ Alle jongeren (13) die in de gesloten jeugdhulp verbleven gaven aan te weten waar zij een klacht konden indienen.
- ▶ Dit aantal was het laagst bij de groep jongeren die in open verblijf verbleven (67%). Ook hier moeten de cijfers met voorzichtigheid geïnterpreteerd worden omdat de aantallen beperkt zijn.

Het beeld wat uit de data naar voren kwam, hoorden we ook terug in de gesprekken met jongeren. Zo wisten alle jongeren die we spraken en in de gesloten jeugdhulp verbleven waar zij een klacht konden indienen. Jongeren die in andere soorten jeugdhulp verbleven wisten dit niet allemaal. Een jongere gaf aan er over te leren nadat die bij de jongerenraad actief werd en daardoor meer leert over de organisatie. Een andere jongere die op dit moment vanuit een rol als ervaringsdeskundige bij gezinshuizen en pleegzorg komt, gaf aan verbaasd te zijn over het hoge percentage jongeren dat op de hoogte zou zijn.

De jongeren die aangaven bekend te zijn met de opties voor het bespreken van een klacht, noemden dat zij de aanwezigheid van vertrouwenspersonen (in de vorm van medewerkers van Jeugdstem) als fijn ervaren. Eén jongere noemt bijvoorbeeld dat de vertrouwenspersoon ook mee gaat naar gesprekken met een begeleider en je daar in bij staan.

Uit gesprekken met aanbieders blijkt dat er binnen hun organisaties diverse kanalen bestaan voor het indienen van klachten of het ondersteunen hiervoor. Naast de mogelijkheid om een formele, schriftelijke klacht in te dienen bij de klachtencommissie, omvatten deze onder meer de inzet van vertrouwenspersonen (bijv. via Jeugdstem), participatie in jongerenraden en het direct indienen van klachten bij een leidinggevende. Eén organisatie noemt dat zij de vertrouwenspersonen uitnodigen bij thema-avonden om de jongeren bewust te maken van het bestaan hiervan. Op veel plekken hangen folders met de contactgegevens van Jeugdstem.

In gesprekken met jongeren, uitte één van hen specifiek zorgen over het ontbreken van vertrouwenspersonen van Jeugdstem voor AMV'ers. AMV'ers kunnen in principe net als andere jongeren in jeugdhulp terecht bij de vertrouwenspersonen van Jeugdstem. Jeugdstem ondersteunt AMV'ers bij vragen, problemen en/of klachten over Nidos, die verantwoordelijk zijn voor de (gezins)voogdij, opvang en begeleiding van jonge vluchtelingen die zonder hun ouders in Nederland verblijven. Echter worden opvanglocaties waar AMV'ers verblijven niet structureel bezocht door onafhankelijke vertrouwenspersonen van Jeugdstem, omdat hiervoor op dit moment geen wettelijke kaders zijn. Zij hebben dus, anders dan jongeren die op grond van de Jeugdwet ergens verblijven, geen recht op een onafhankelijke vertrouwenspersoon. Wat Jeugdstem en deze jongere betreft is hierdoor sprake van een onwenselijke tekortkoming in de ondersteuning en rechtsbescherming voor AMV'ers die in opvanglocaties wonen.

.... Aantal jongeren dat het indienen van een klacht heeft overwogen of gedaan

- ▶ Uit het vragenlijstonderzoek komt naar voren dat slechts 9% van alle jongeren wel eens heeft nagedacht over het indienen van een formele klacht.
- ▶ Iets meer meisjes hebben nagedacht over het indienen van een klacht dan jongens (10% versus 6%).
- ▶ Van de jongeren die hier wel eens over na hebben gedacht, heeft 70% daadwerkelijk een klacht ingediend. Dit komt neer op 6% van het totale aantal respondenten. De redenen waarom jongeren uiteindelijk geen klacht hebben ingediend variëren van angst voor de leiding tot een goed gesprek, waarna het indienen van een klacht niet meer nodig voelde.

De jongeren die we spraken over deze resultaten bevestigden een aantal van de verklaringen die respondenten van de vragenlijst gaven als toelichting. In gesprek noemden zij als redenen voor de terughoudendheid bij jongeren: gebrek aan vertrouwen in een positieve afloop en angst voor negatieve gevolgen. Jongeren hebben weinig vertrouwen dat er daadwerkelijk iets met hun klachten gedaan wordt. Ze horen van anderen dat er vaak niets gebeurt met klachten, waardoor ze zich nog minder gehoord voelen. Een andere jongere geeft aan dat jongeren ervan afzien omdat ze bang zijn voor de mogelijke gevolgen van het indienen van een klacht, zoals verplaatsing naar een andere locatie of meer problemen in de dagelijkse omgang met begeleiders, maar ook problemen met andere jongeren. Ook wordt genoemd dat jongeren bang zijn dat anderen de situatie manipuleren, waardoor het lijkt alsof de klachten onterecht zijn. Tot slot noemt een jongere ook dat klachtenprocedure ingewikkeld is, wat voor sommige jongeren een drempel vormt.

Aanbieders herkennen het beeld dat er bij hun organisaties weinig formele klachten worden ingediend, maar noemen hiervoor een aantal andere verklaringen. Meerdere aanbieders verklaren het lage aantal klachten doordat ze actief inzetten op het bevorderen van een open dialoog en een veilige sfeer. Dit kwam overigens ook terug in de vragenlijst als één van de redenen. Men noemt dat ze jongeren stimuleren om spanningen en problemen direct te bespreken met begeleiders en/of de teamleiders, waardoor potentiële klachten in een vroeg stadium besproken worden. Een aanbieder geeft een andere reden, namelijk dat jongeren tijdens hun verblijf vaak gevraagd worden formulieren in te vullen. Daardoor hebben ze minder zin om ook nog een officieel klachtenformulier te gebruiken. Aanbieders herkennen echter ook de terughoudendheid bij jongeren om naar de begeleiders of vertrouwenspersonen te stappen vanwege de angst om gezien te worden als 'snitch', iemand die (ver)klikt of verraadt.

... Aantal jongeren dat het gevoel heeft dat hier iets mee gedaan is

- ▶ Zes van de elf jongeren die op de vragenlijst gereageerd hebben en een klacht hebben ingediend geven aan het gevoel te hebben dat hun klacht serieus is genomen.
- ▶ Twee van de elf geven aan dat ze het gevoel hebben dat de situatie verbeterd is.
- ▶ Deze aantallen zijn beperkt. Ook hier dienen de cijfers daarom met voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden.

Een jongere vertelt in een interview een klacht te hebben ingediend met de jeugdsinspectie, en niet heel tevreden te zijn met de afhandeling. De jongere kon er in een gesprek over praten, maar had meer opvolging verwacht. Een andere jongere benoemt dat het enorm lang duurde voordat er een

reactie kwam, waardoor hij het gevoel krijgt dat je beter zelf je probleem op kan lossen dan een klacht kan indienen.

2.4.1 Wat zou helpen om het gevoel van veiligheid te verbeteren?

In de interviews met jongeren en aanbieders vroegen we wat er volgens hen voor zou kunnen zorgen dat de veiligheidsbeleving van jongeren in jeugdhulp met verblijf verbetert.

... Vanuit jongeren

Jongeren geven aan vooral behoefte te hebben aan stabiliteit en duidelijkheid. Voor veel jongeren is onzeker hoe lang ze op een plek kunnen blijven, wat voor onrust en onveiligheid zorgt. Een jongere vertelt door de tijdelijkheid van de verblijfplekken niet eens meer haar tas uit te pakken, omdat ze voor haar gevoel elk moment weer ergens anders heen kan gaan. Wanneer jongeren weten dat ze ergens kunnen blijven, welke begeleiders en vaste gezichten ze kunnen verwachten, kunnen ze naar eigen zeggen beter aan zichzelf werken.

Een jongere noemt dat het belangrijk is dat jongeren weten wat hun rechten zijn. Veel jongeren weten bijvoorbeeld onvoldoende dat ze recht hebben op toegang tot hun dossier, terwijl je je soms heel bekeken kan voelen als je niet weet wat professionals allemaal over je schrijven in je dossier. Wanneer je zelf in je dossier kan, zorgt dit ook voor een gevoel van veiligheid.

Daarnaast willen jongeren kleinere groepen, waar een huiselijke sfeer is en goed is nagedacht over de samenstelling van de groep. Jongeren uitten hun zorgen over de afbouw van JeugdzorgPlus en de invloed die dit mogelijk heeft op de groepsdynamiek. Jongeren noemen bijvoorbeeld dat ze het idee hebben dat er nu jongeren op de groep komen die eigenlijk te veel problemen hebben om daar te passen. Wanneer jongeren in kleinere setting onderling een band kunnen opbouwen, is de kans op conflict volgens hen vanzelf kleiner. Daarbij helpt het ook als er meer begeleiding op een groep aanwezig is, zodat jongeren ook met de begeleiding een betere band opbouwen. Veel organisaties werken volgens jongeren volgens 'afstand en nabijheid', waarbij hulpverleners niet te dichtbij de jongeren komen. Jongeren hebben echter behoefte aan nabijheid middels liefdevolle zorg. Wanneer je je echt gehoord en begrepen voelt, verbetert volgens jongeren je gevoel van veiligheid.

... Vanuit organisaties

Aanbieders van jeugdhulp noemen als grootste verbeterpunt vrijwel meteen met meer personeel op kleinere groepen werken. Als professional is er meer tijd om een band op te bouwen met jongeren en om echt door te vragen in gesprekken. Helaas is er hier een groot verschil tussen wat nodig is en wat in de praktijk mogelijk is, gezien de personeelstekorten in de zorg. Professionals noemen dat het belangrijk is dat het onderwerp (on)veiligheid bespreekbaar is, voor zowel jongeren als professionals. Geweld komt voor en kan voorkomen, juist daarom moet er altijd ruimte zijn om in gesprek te gaan.

/ 3 Ontwikkelingen in veiligheidsbeleving

3.1 Vergelijking van veiligheidsbeleving in huidige onderzoek met onderzoek naar veiligheidsbeleving uit 2021

Het huidige onderzoek is een vervolg op het onderzoek naar de veiligheidsbeleving van jongeren in jeugdhulp met verblijf uit 2021. Dat onderzoek is gestart na aanleiding van de aanbeveling van Commissie-De Winter om periodiek in kaart te brengen hoe het met de veiligheid van jongeren in jeugdhulp met verblijf gesteld. We bespreken hieronder de belangrijkste verschillen en overeenkomsten tussen het onderzoek uit 2021 en het huidige onderzoek en gaan in op wat dit betekent voor de ontwikkeling in veiligheidsbeleving over tijd. Beide onderzoeken kennen een lage respons, daarom zijn we terughoudend om verschillen of overeenkomsten te constateren.

Een andere reden om hier terughoudend in te zijn, is de mogelijke invloed van de COVID-19 pandemie op de resultaten van het vorige onderzoek. De bijbehorende maatregelen en lockdowns brachten grote veranderingen in het dagelijks leven met zich mee, waaronder in het leven van jongeren in jeugdzorg met verblijf. Voorlopige resultaten uit onderzoek naar jongeren in jeugdhulp met verblijf (residentiële jeugdzorg) tijdens de pandemie laat zien dat COVID-19 samenhangt met zowel een positief als negatief ervaren kwaliteit van leven bij deze jongeren⁸. Op welke manier COVID-19 de onderzoeksresultaten heeft beïnvloed is dus niet met zekerheid te zeggen, maar wel is het aannemelijk dat COVID-19 de onderzoeksresultaten heeft beïnvloed.

De veiligheidsbeleving van jongeren lijkt constant tussen beide onderzoeken

In het onderzoek uit 2021 kwam als één van de belangrijkste bevindingen naar voren dat 81% van jongeren die reageerden zich veilig voelde op de plek waar zij verbleven.

De veiligheidsbeleving van jongeren in dit onderzoek komt overeen met eerdere bevindingen. In totaal gaf 75% van de jongeren aan zich veilig te voelen op de plek waar ze verblijven. Een statistische vergelijking⁹ tussen beide onderzoeken toont aan dat dit percentage niet significant verschilt tussen de jaren.

Een groot deel van de jongeren (48%) uit het onderzoek uit 2021 verbleef op een open groep. Ook in het huidige onderzoek verbleef het merendeel van de jongeren (62%) uit de steekproef in een open groep.

Ervaringen van verschillende vormen geweld zijn lager dan in 2021

⁸ Riemersma, Y.G., Zijlstra, A.E., Harder, A.T., Post, W.J., Kalverboer, M.E. *Quality of life for youth in alternative and traditional residential care: the role of parental relationships, placement stability, and other contextual factors*. Nog niet gepubliceerd.

⁹ Een chi-kwadraattoets met Yates' correctie toonde aan dat er geen significant verschil was tussen de veiligheidsbeleving in beide jaren, $\chi^2(1) = 0.92$, $p = 0.34$.

In 2021 gaf 25% van de jongeren aan lichamelijk geweld meegemaakt te hebben, 33% was daar getuige van. 47% van jongeren noemde dat zij verbaal geweld hadden ervaren, en 60% was daar getuige van.

In het huidige onderzoek gaf 14% van de jongeren aan lichamelijk geweld meegemaakt te hebben, 26% gaf aan hiervan getuige van geweest zijn. 28% van jongeren gaf aan verbaal geweld te hebben meegemaakt en 35% van jongeren was hier getuige van. De percentages voor zelf fysiek¹⁰ en verbaal¹¹ geweld hebben meegemaakt, en voor het getuige zijn van verbaal¹² geweld zijn significant lager in het huidige onderzoek dan in 2021. Voor het getuige zijn van fysiek geweld zien we geen verschil¹³ tussen de beide onderzoeksjaren.

Omdat de onderzoeken op een verschillende wijze hebben uitgevraagd of jongeren ervaringen hebben met ongewenste seksuele manieren van aanraken of aanspreken, kunnen we deze bevindingen niet statisch vergelijken tussen beide onderzoeken. In het huidige onderzoek liggen deze percentages op het oog lager dan de 28% die in het vorige onderzoek aan gaf ongewenste aanrakingen te hebben meegemaakt. Mogelijk wordt dit verklaard doordat de vraagstelling in 2021 breder te interpreteren was.

Zowel factoren die samenhangen met veiligheid en onveiligheid minder vaak aanwezig op plek van verblijf in het huidige onderzoek

In het beide onderzoeken werden jongeren gevraagd welke factoren die samenhangen met (on)veiligheid op de plek waar ze nu verbleven aanwezig waren. Voor een aantal factoren die samenhangen met gevoel van veiligheid, zoals: dat er eerlijke regels zijn, begeleiders iets kunnen doen als er iets vervelends gebeurt, dat ze een ouder of vriend(in) kunnen bellen als er iets vervelends gebeurt en dat ze mogen beslissen wat er gebeurt in hun eigen ruimte of kamer, gaven jongeren in 2021 vaker aan dat ze vonden dat deze factoren aanwezig waren op de plek waar ze verbleven. Alleen voor de factor *'Ik mag mee beslissen met wat ik doe in mijn vrije tijd'* gaven meer jongeren¹⁴ in het huidige onderzoek aan dat dit aanwezig is op de plek waar ze verblijven. Over het algemeen zien we dus dat datgene wat jongeren nodig hebben om zich veilig te voelen, vaker ontbreekt.

Bij de factoren die overeenkomen tussen beide onderzoeken en samenhangen met onveiligheid, zagen we een tegengesteld beeld. Jongeren in het huidige onderzoek gaven voor alle factoren minder vaak aan dat deze aanwezig zijn op de plek waar ze verblijven ten opzichte van de jongeren in het onderzoek uit 2021. Ook wat maakt dat jongeren zich *onveilig* voelen, is dus vaker niet aan de orde.

Klachten en meldingen op hetzelfde niveau als in 2021

In het vorige onderzoek gaf 76% van de jongeren aan dat ze wisten waar ze naar toe moesten in het geval van een onveilige situatie. In het huidige onderzoek vroegen we jongeren of ze wisten bij wie ze moesten zijn als ze een klacht willen indienen. 71% gaf aan dit te weten. Vanwege het verschil in vraagstelling kunnen we geen statistische vergelijking doen van de antwoorden op de vragen; maar het lijkt waarschijnlijk dat er geen wezenlijke veranderingen zijn op dit punt.

¹⁰ $\chi^2(1) = 7.4, p < 0.01$

¹¹ $\chi^2(1) = 11.7, p < 0.001$

¹² $\chi^2(1) = 5.6, p < 0.05$

¹³ $\chi^2(1) = 0.74, p = 0.39$

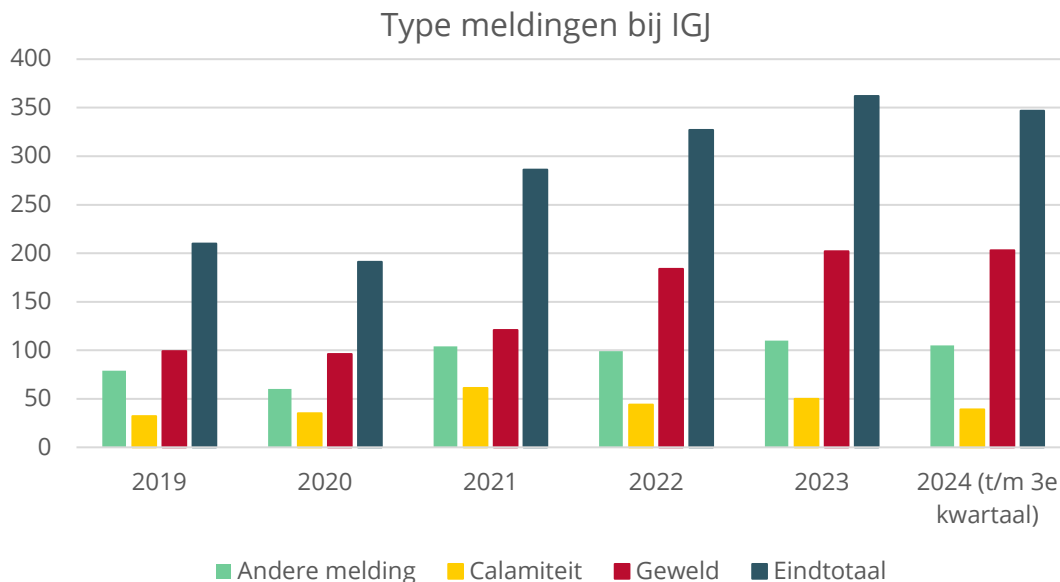
¹⁴ 82% in huidig onderzoek t.o.v. 67% in het vorige onderzoek

In beide onderzoeken gaf ongeveer hetzelfde percentage aan nog nooit gedacht te hebben aan het indienen van een klacht (89% in vorig onderzoek om 91% in het huidige onderzoek), en slechts een klein aantal in beide onderzoeken (10% in vorig onderzoek om 6% in het huidige onderzoek) gaf ooit daadwerkelijk een klacht te hebben ingediend. Ook hier komt het beeld in beide jaren dus sterk overeen.

We zien dit ook terug in de redenen die jongeren geven, zoals angst voor consequenties, twijfel over anonimiteit, maar ook dat klachten na een goed gesprek werden opgeleid en daardoor niet meer nodig was.

3.2 Vergelijking huidige onderzoek en meldingen IGJ

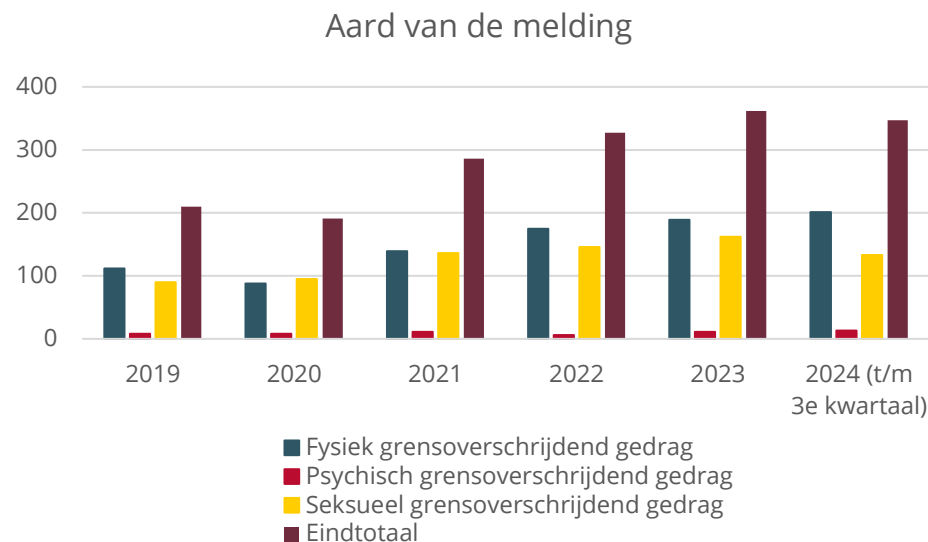
De Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ) ontvangt meldingen vanuit jeugdhulporganisaties, gecertificeerde instellingen en Veilig-Thuis organisaties over geweld en calamiteiten¹⁵. Deze organisaties zijn wettelijk verplicht om deze meldingen te doen. Ook onder andere de Raad voor de Kinderbescherming, justitiële jeugdinrichtingen en het Centraal Orgaan opvang Asielzoekers melden calamiteiten en geweld bij de inspectie. Meldingen die bij de politie binnenkomen over mogelijke incidenten worden echter niet IGJ gemeld. Naast meldingen over geweld en calamiteiten is er de categorie 'Andere melding'. Dit zijn bijvoorbeeld meldingen van jeugdhulporganisaties die niet onder de wettelijke calamiteits- en geweldsmeldingen vallen, zoals minder ernstige geweldsincidenten, of meldingen van ouders en jongeren zelf. De verschillende meldingen zijn ingedeeld naar verschillende thema's: fysiek-, psychisch- en seksueel grensoverschrijdend gedrag, suicide(poging), en onnatuurlijke dood.

Figuur 9: Het aantal ontvangen meldingen bij de IGJ naar jaar en type melding. Meldingen kunnen over dezelfde gebeurtenis gaan, het gaat dus niet om unieke gebeurtenissen.

¹⁵ De Jeugdwet definieert in artikel 1.1 een calamiteit als 'een niet-beoogde of onverwachte gebeurtenis die betrekking heeft op de kwaliteit van de jeugdzorg en die tot een ernstig schadelijk gevolg voor of de dood van een jeugdige of ouder heeft geleid.'

In 2024 ontving de IGJ tot en met het derde kwartaal 347 meldingen (**Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.**). Sinds 2020 is er een duidelijke toename te zien in het aantal meldingen, vooral in meldingen over geweld. Wanneer we kijken naar de aard van de meldingen is te zien dat dit met name gaat om een toename in het aantal meldingen van fysiek grensoverschrijdend gedrag, gevolgd door seksueel grensoverschrijdend gedrag (**Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.**). De pleger van het geweld was het vaakst een jongere, gevolgd door een hulpverlener. Dit komt overeen met het beeld uit de vragenlijst.

Figuur 10: Het aantal ontvangen meldingen bij de IGJ naar jaar en aard van de melding. Meldingen kunnen over dezelfde gebeurtenis gaan, het gaat dus niet om unieke gebeurtenissen.

De toename in het aantal meldingen hoeft niet per se te betekenen dat geweld vaker voorkomt. De IGJ benoemt dat er de afgelopen jaren meer aandacht is geweest voor geweld in de jeugdhulp, wat kan bijdragen aan de toename van het aantal meldingen. Tegelijkertijd zijn er voldoende aanwijzingen dat de problemen rond geweld in de jeugdhulp aanzienlijk zijn. Ook de vertrouwenspersonen van Jeugdstem geven aan het afgelopen jaar een toename in meldingen te hebben waargenomen, maar benoemen ook dat dit kan komen doordat geweld beter in beeld is.

Uit de vragenlijst blijkt dat 14% van de jongeren in jeugdhulp met verblijf lichamelijk geweld heeft meegemaakt, 12% aanspreken op een seksuele manier en 7% aanraken op een seksuele manier heeft meegemaakt. Op basis van deze aantallen, zou er een hoger aantal meldingen bij de IGJ te verwachten zijn. Ook op basis van het aantal jongeren dat een klacht heeft ingediend na geweld (6%) is het aantal meldingen bij de IGJ lager dan verwacht.

Er zijn verschillende mogelijke verklaringen waarom het aantal meldingen bij IGJ lager is:

- ▶ De respons in dit onderzoek is beperkt en de verdeling over verblijfsvormen is niet representatief voor de populatie. Ook kunnen we niet uitsluiten dat er een zogeheten response bias is, wat maakt dat jongeren die zelf geweld hebben meegemaakt of hier getuige van zijn geweest geneigd zijn om sneller mee te doen aan een vragenlijst over dit onderwerp. Het percentage jongeren in dit onderzoek dat een melding heeft gemaakt is daarom niet goed te generaliseren. Het zou

kunnen dat het percentage in de totale populatie kinderen en jongeren in jeugdhulp met verblijf lager is.

- ▶ In dit onderzoek hebben we onderscheid gemaakt tussen geweld tussen jongeren, en geweld tussen een jeugdhulpprofessional en een jongere. We zagen dat de meeste vormen van geweld tussen jongeren plaatsvond (61% van de plegers waren jongeren). Geweld tussen jongeren hoeft niet altijd gemeld te worden bij de IGJ. Dit kan verklaren waarom het aantal meldingen in ons onderzoek hoger is dan bij IGJ.

Aan de andere kant hebben sommige jongeren in dit onderzoek ook aangegeven vaker geweld meegemaakt te hebben. Sommige jongeren hebben, zoals eerder genoemd, wel overwogen een formele klacht in te dienen, maar dit niet gedaan. Daarmee lijkt het waarschijnlijk dat het aantal meldingen bij de IGJ een onderschatting is van het aantal geweldsincidenten in de jeugdhulp.

3.3 Tussenconclusie ontwikkeling in veiligheidsbeleving

De vergelijking tussen het huidige onderzoek en het onderzoek uit 2021 met daarbij de ontwikkeling in meldingen bij de IGJ over de tijd laat twee dingen zien:

- ▶ Uit de vergelijking tussen beide onderzoeken komt naar voren dat we tussen de twee jaren geen verschil zien in veiligheidsbeleving, wel zien we dat jongeren in 2024 minder geweld rapporteren.
- ▶ Bij de IGJ zien we juist dat het aantal meldingen van geweld op het moment hoger ligt dan in 2021.

Deze twee type gegevens lijken elkaar tegen te spreken, maar dat hoeft niet. Het kan zijn dat het aantal geweldsincidenten daadwerkelijk is gedaald, maar dat de cijfers van Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ) mede door de toegenomen aandacht voor het onderwerp (wat leidt tot meer meldingen) een beter beeld geven van de situatie dan voorheen.

/ 4 Reflecties en vertaling naar de (onderzoeks)praktijk

In dit onderzoek hebben we opnieuw gemerkt dat het niet altijd makkelijk en duidelijk is hoe we kunnen zorgen dat jongeren veiliger zijn en zich veiliger voelen in jeugdhulp met verblijf. Zo kunnen sommige ontwikkelingen de veiligheid van sommige jongeren bevorderen, maar bij anderen juist onder druk zetten. Daarnaast zijn er beperkingen in het huidige jeugdhulp systeem die lastig op te lossen blijken, maar potentieel grote effecten hebben op het gevoel van veiligheid. Hieronder gaan we dieper in op de dilemma's die we in dit werkveld zien.

Veranderingen in het jeugdhulplandschap kunnen (tijdelijk) tegengestelde effecten hebben op de veiligheidsbeleving van jongeren

Het jeugdhulplandschap is momenteel flink in beweging. Zo is er een verschuiving gaande van grootschalige naar kleinschalige zorg in zowel de open als gesloten jeugdhulp. Daarnaast wordt de gesloten jeugdhulp afgebouwd. Rechters lijken al strengere criteria te hanteren voor gesloten plaatsingen¹⁶. Ook gelden er sinds 1 januari 2024¹⁷ strengere voorwaarden voor het inzetten van vrijheidsbeperkende maatregelen.

Deze ontwikkelingen hebben merkbare gevolgen voor de praktijk. Professionals geven aan dat jongeren in open voorzieningen gemiddeld zwaardere problematiek hebben dan voorheen. Deze jongeren worden vaak in kleinere groepen geplaatst. Dit kan verklaren waarom ons onderzoek geen verschil laat zien in de veiligheidsbeleving van jongeren in kleinere versus grotere groepen. Zeker omdat blijkt dat in kleinere groepen de samenstelling van jongeren een grotere impact heeft op de dynamiek en veiligheid dan in grotere groepen. Jongeren zelf bevestigen deze bevinding.

Dit laat zien dat de verschuiving naar kleinschaligheid – bedoeld om een veiligere omgeving te creëren – door andere gelijktijdige veranderingen niet automatisch het gewenste effect heeft. Het is daarom essentieel om deze ontwikkelingen nauwlettend te blijven monitoren.

De balans tussen vrijheid en bescherming in de jeugdhulp is delicaat

Zoals hierboven al benoemd mag er in de gesloten jeugdhulp minder gebruik gemaakt worden van vrijheidsbeperkende maatregelen. Dit geeft jongeren binnen gesloten jeugdhulp meer bewegingsvrijheid dan voorheen. Dit sluit aan bij ontwikkelingsbehoeften van adolescenten: de puberteit is een cruciale fase waarin jongeren leren omgaan met vrijheid, zelfstandigheid ontwikkelen en verantwoordelijkheid nemen voor hun keuzes. Uit het eerdere onderzoek kwam ook naar voren dat dit een belangrijke factor is voor het ervaren veiligheidsgevoel van jongeren.

Tegelijkertijd brengt deze toenemende vrijheid uitdagingen met zich mee. Jongeren die in gesloten jeugdhulp geplaatst worden, komen daar vaak terecht omdat zij impulsief en risicovol gedrag laten zien waar men in de thuissituatie niet meer mee weet om te gaan. Vanuit de gesprekken met aanbieders komt naar voren dat zij het vinden van een juiste balans tussen bescherming en autonomie complex vinden. Te veel controle kan de ontwikkeling van zelfstandigheid belemmeren,

¹⁶ Vragenlijst afname plaatsingen JeugdzorgPlus regio Zuid-West

¹⁷ <https://www.nji.nl/gesloten-jeugdzorg/wat-is-de-wet-rechtspositie-gesloten-jeugdzorg>

terwijl een teveel aan vrijheid kan leiden tot onveilige situaties waarin jongeren geweld ervaren (bijvoorbeeld fysiek of seksueel geweld).

Een concreet voorbeeld hiervan is de toenemende zorg over drugsgebruik onder jongeren in de jeugdhulp. Door de grotere openheid van locaties en het wegvallen van maatregelen zoals kamercontroles en urinetests, zijn de mogelijkheden om middelengebruik te signaleren en in te grijpen beperkter geworden. Dit maakt het voor professionals lastiger om preventief op te treden en de veiligheid van jongeren te waarborgen. Dit is ook relevant voor de bredere veiligheidsbeleving onder jongeren in jeugdhulp met verblijf. In dit onderzoek was 'middelengebruik door medebewoners' één van de factoren waarvan jongeren het vaakst zeiden dat ze zich hierdoor onveilig voelen op de huidige plek van verblijf.

Jeugdhulp met verblijf kent (nog steeds) veel doorplaatsingen

In de vragenlijst hebben we niet gevraagd naar doorplaatsingen als oorzaak voor een gevoel van onveiligheid. In de gesprekken met jongeren en professionals kwam dit thema wel naar voren. Gebrek aan toekomstperspectief en weinig grip hebben op hoe lang je ergens verblijft verminderen het gevoel van veiligheid van jongeren (en hun bredere welzijn).

Uit zowel dit onderzoek als recent onderzoek van het Verwey-Jonker Instituut¹⁸ blijkt dat doorplaatsingen (nog steeds) vaak voorkomen (gemiddeld 2,5 plaatsingen in dit onderzoek en gemiddeld 6 in Verwey-Jonker (zie voetnoot ¹⁹ voor een reflectie op het verschil tussen deze aantallen) en gepaard gaan met factoren die cruciaal zijn voor het ervaren van veiligheid. Jongeren ervaren bijvoorbeeld een gebrek aan autonomie: ze hebben weinig inspraak in beslissingen over hun plaatsing en krijgen vaak onvoldoende uitleg over waarom ze moeten verhuizen. Ook het verlies van vertrouwde hulpverleners en sociale netwerken, waardoor ze zich steeds opnieuw moeten aanpassen aan een nieuwe omgeving dragen niet bij aan een gevoel van veiligheid.

Tegelijkertijd is het voor jongeren ook van belang dat ze op de juiste plek zitten, en is een van de redenen voor doorplaatsing dat er geen geschikte zorg beschikbaar is op de huidige locatie. Net als in 2021 zien we dus nog steeds het dilemma in het huidige jeugdhulplandschap waarbij het niet lukt om passende zorg te bieden in een context waarin stabiliteit en voorspelbaarheid voor jongeren gewaarborgd zijn.

4.1 Dilemma's en uitdagingen bij het doen van onderzoek naar veiligheidsbeleving

Ook kwam een aantal dilemma's en uitdagingen naar voren die gerelateerd zijn aan het doen van onderzoek naar veiligheidsbeleving.

¹⁸ <https://www.verwey-jonker.nl/publicatie/van-cijfer-naar-stem/>

¹⁹ De gemiddelde leeftijd van respondenten in dit onderzoek is 16,5 jaar. In het onderzoek van Verwey-Jonker was de ondergrens van de leeftijdsrange 16 jaar, waardoor de gemiddelde leeftijd van de jongeren flink hoger ligt, namelijk op 19.8 jaar. Dit kan verklaren waarom jongeren in dit onderzoek gemiddeld minder doorplaatsingen hebben gehad dan in het onderzoek *Van cijfer naar stem*. Daarnaast richtte het onderzoek van Verwey-Jonker zich specifiek op doorplaatsingen en is gekozen om de 37 jongeren die geen enkele van de vragen over doorplaatsingen beantwoordden te excluderen. Hoewel vanuit de scope begrijpelijk, verhoogt dit ook het gemiddeld aantal doorplaatsingen. De cijfers van beide onderzoeken zijn in die zin niet 1 op 1 vergelijkbaar, maar illustreren allebei dat doorplaatsing vaak voorkomen.

Metten van veiligheidsbeleving

Voor een representatief en betrouwbaar beeld van (ontwikkelingen in) de veiligheidsbeleving van jongeren is het essentieel dat zij zelf vragenlijsten invullen. Zowel ons huidige onderzoek als het eerdere onderzoek laat echter zien dat dit in de praktijk eigenlijk onvoldoende lukt. Een beperkt deel van de jongeren in jeugdhulp met verblijf, en dan met name jongeren in gezinshuizenzorg, pleegzorg, gesloten jeugdhulp en verblijfszorg voor alleenstaande minderjarige vluchtelingen, vullen de vragenlijsten in.

We hoorden verschillende verklaringen voor de lage respons, zoals dat de processen rondom de transformatie van de jeugdhulp veel tijd vragen van aanbieders. Ook gaven sommige aanbieders aan dat zij zelf onderzoek doen naar het leef- en werkklimaat op hun groepen en zich daar liever op richtten. Tot slot gaf men aan dat jongeren al sterk overvraagd worden met formulieren vanaf het moment dat ze in zorg komen. Ze moeten talloze vragenlijsten invullen, wat kan leiden tot weinig interesse en dus een lage respons op aanvullende onderzoeken. Dit maakt het moeilijk om systematisch en op grote schaal inzicht te krijgen in hun veiligheidsbeleving.

Tegelijkertijd blijft het belangrijk om een beter beeld te krijgen van de prevalentie van (on)veiligheidsgevoelens in de jeugdhulp met verblijf, zoals de Commissie-De Winter eerder ook aanbeveelde. Het is duidelijk dat de huidige methode – het gebruik van aanvullende gestandaardiseerde vragenlijsten – hierin onvoldoende werkt. Het toevoegen van een aantal vragen aan bestaande vragenlijsten die jongeren al in moeten vullen zou mogelijk effectiever zijn.

Spanningsveld tussen jongeren beschermen tegen gevoelige onderwerpen en jongeren wel hun stem laten horen

Voor het invullen van een online vragenlijst is het gebruikelijk om ouders of andere wettelijk vertegenwoordigers in (wetenschappelijk) onderzoek te vragen om toestemming te geven voor de deelname van een kind onder de zestien jaar aan (wetenschappelijk) onderzoek. In de eerste periode dat de vragenlijst openstond (januari t/m april 2024) konden jongeren onder de zestien jaar de vragenlijst alleen invullen wanneer zij toestemming hadden²⁰. Gedurende het onderzoek werd de vraag opgeworpen of dat wenselijk is in de context van dit onderzoek: juist op dit soort fundamentele thema's wil je eigenlijk dat alle jongeren de gelegenheid hebben om hun stem te laten horen, ongeacht wat een ouder of voogd daar mogelijk van vindt. Hierop heeft het onderzoek een periode stilgelegd, waarin we de voor- en tegenargumenten om toestemming van ouder of voogd te vereisen voor jongeren tussen de twaalf en zestien jaar onderzochten samen met verschillende (kinderrechten)organisaties. Voor meer uitleg, zie Bijlage: Analyse toestemmingsverklaring.

Hier is een spanningsveld zichtbaar tussen twee belangen vanuit het perspectief van het kind. Het eerste is dat jongeren hun stem moeten kunnen laten horen. Het vragen van toestemming kan ervoor zorgen dat kinderen en jongeren niet in staat worden gesteld om hun stem te laten horen. En juist waar sprake is van onveiligheid, is de kans groter dat een ouder geen toestemming geeft, of de jongere hier niet om durft te vragen. Aan de andere kant richt het onderzoek zich op een heel gevoelig onderwerp. Het risico bestaat dat het invullen van de vragenlijst bij het kind of de jongere nare gevoelens of herinneringen oproept. Als er niet vooraf met een ouder of voogd is besproken dat de jongere aan dit onderzoek gaat deelnemen, kan het zijn dat er niet de juiste steun geboden wordt om daarmee om te gaan; en dat een jongere dus alleen is met diens trauma en verdriet. Het risico bestaat dus dat het onderzoek kinderen en jongeren schaadt.

²⁰ Er werden geen toestemmingsverklaringen vastgelegd, maar aan de jongere werd in het begin van de vragenlijst gevraagd te bevestigen dat de ouder of voogd toestemming had gegeven.

Na een zorgvuldige afweging hebben we het belang van jongeren om hun stem te kunnen laten horen centraal geplaatst. In de tweede periode dat de vragenlijst openstond (oktober 2024 t/m januari 2025) vereisten we daarom niet langer toestemming van ouder of voogd voor jongeren vanaf 12 jaar die de digitale vragenlijst invullen. Zo kunnen ook jongeren die die toestemming niet durven te vragen (of niet krijgen) hun ervaringen met betrekking tot veiligheid delen. In bijlage B staat een uitgebreide toelichting op dit vraagstuk en hoe we tot deze afweging zijn gekomen.

/ 5 Conclusies en aanbevelingen

In het onderzoek hebben we gekeken naar de veiligheidsbeleving van jongeren in jeugdhulp met verblijf. In dit hoofdstuk gaan we in op de conclusies, en doen we aanbevelingen om de veiligheidsbeleving van kinderen en jongeren in jeugdhulp met verblijf te verbeteren.

De meeste jongeren geven aan zich veilig te voelen op de plek waar ze verblijven, maar geweld komt regelmatig voor

Net als in het onderzoek uit 2021 zien we een discrepantie tussen het aantal jongeren dat zich veilig voelt en het geweld dat ze meemaken. Meer jongeren geven aan zich veilig te voelen dan je op basis van hun ervaringen zou verwachten. Jongeren en aanbieders bij wie we deze bevindingen toetsten reageerden verrast op deze bevindingen. Vanuit hun eigen ervaringen herkenden zij dit beeld niet en gezien de huidige maatschappelijke en professionele aandacht voor onveiligheid in de jeugdhulp, hadden zij een andere uitkomst verwacht. Een mogelijke verklaring voor het verschil tussen het gemeten gevoel van veiligheid en wat jongeren en aanbieders hier zouden verwachten, zou kunnen zijn dat jongeren de vraag op verschillende manieren interpreteren. De ene jongere denkt misschien aan of het op de verblijfplek fysiek veilig is en of er geen geweld is. De ander denkt misschien aan of zij zichzelf kunnen zijn zonder uitgelachen te worden. Ook kan het zijn dat jongeren bij het invullen uitgaan van relatief veilig gevoel op één vlak of op dit moment, terwijl ze op andere vlakken of andere momenten misschien minder veiligheid ervaren. Dit kan verklaren waarom jongeren op basis van eigen onderlinge gesprekken een ander uitkomst verwacht hadden. Op basis van de gesprekken in dit onderzoek en het vorige onderzoek die we met jongeren voerden, concluderen we dat jongeren geen moeite hebben met het beschrijven wat veiligheid voor hen betekent, maar dat in de beschrijvingen van wat veiligheid of onveiligheid voor hen betekent wel verschillende elementen naar voren kwamen. Dit is dus niet zozeer een verklaring voor waarom jongeren vaker aangeven dat zij zich veilig voelen ten opzichte van de mate waarin ze geweld meemaken, maar kan wel verklaren waarom jongeren (en aanbieders) die we spraken verbaasd waren over het relatief hoge aantal van 75% dat aangaf zich veilig te voelen.

Een mogelijke verklaring voor de discrepantie tussen het aantal jongeren dat aangeeft zich veilig te voelen en het aantal dat aangeeft zelf geweld meegemaakt te hebben of daar getuige van te zijn geweest, is dat het referentiekader van jongeren in de jeugdhulp invloed heeft op hoe zij veiligheid ervaren. Deze conclusie trokken we ook al in het onderzoek uit 2021²¹, en die lijkt ook hier opnieuw relevant. Jongeren die geweld meemaken, beschouwen dergelijke situaties mogelijk als 'normaal', omdat zij gewend zijn aan een bepaald niveau van conflict en agressie, bijvoorbeeld vanuit een onveilige thuissituatie of andere omgevingen waar conflict en agressie vaker voorkwamen. Deze eerdere ervaringen, en de overlevingsmechanismen die zij in die context ontwikkelden, kunnen hun interpretatie van wat veiligheid is beïnvloeden. Hierdoor benoemen zij situaties waarin anderen zich misschien onveilig zouden voelen, toch als veilig.

Daarnaast kunnen deze bevindingen ook wijzen op een overlevingsmechanisme van jongeren, namelijk dat zij ondanks gewelddadige incidenten, een gevoel van veiligheid behouden, bijvoorbeeld door te geloven dat zij veilig zijn ook al zijn ze niet. Het cognitief herkaderen (cognitive reappraisal)

²¹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2021/12/23/veilig-zijn-en-veilig-voelen-veiligheidsbeleving-in-jeugdzorg-met-verblijf>

van deze ervaringen hangt samen met positieve effecten op de korte termijn zoals minder stress en/of angst²², maar kan op de lange termijn juist negatief uitpakken²³.

Dat we deze discrepantie opnieuw observeren, onderstreept dat de beleving van veiligheid niet alleen wordt bepaald door objectieve omstandigheden (zoals het ervaren van geweld), maar ook door eerdere ervaringen, de mate van controle over hun omgeving, en andere externe factoren. Het benadrukt de complexiteit van veiligheidservaringen en laat zien dat het essentieel is om ook te kijken naar hoe jongeren omgaan met deze incidenten en in welke mate ze in staat zijn hun omgeving als veilig te ervaren ondanks de uitdagingen die ze doormaken. Daarnaast blijft het natuurlijk van belang om incidenten zelf te voorkomen en dat goed te blijven monitoren.

Blijf de veelzijdige aspecten van veiligheid in kaart brengen. Veilig zijn en veilig voelen blijken ook uit dit onderzoek niet altijd met elkaar in lijn te zijn. Blijf beide aspecten daarom in kaart brengen. Dit betekent dat er én goed moet worden doorgevraagd op wat (on)veiligheid betekent en wat ervoor zorgt dat jongeren zich (on)veilig voelen (veiligheidsbeleving), en daarnaast ook in kaart gebracht moet worden welke ervaringen jongeren opdoen met verschillende vormen van geweld (prevalentie).

Verdiep op de context van incidenten. Onderzoek in welke situaties en op welke momenten incidenten plaatsvinden en analyseer wat maakt dat de incidenten zich voordoen. Inzicht in deze contextuele factoren – zoals het tijdstip van de dag, de locatie binnen de voorziening, groepsamenstelling of aanwezigheid van begeleiding – maakt het mogelijk om patronen te herkennen die aan geweld voorafgaan en voor die situaties preventieve strategieën te ontwikkelen (bijv. versterken toezicht bij overgang van de groep naar school of bij spanning in de groepsdynamiek).

Reflecteer met jongeren na verblijf op hun ervaringen. Organiseer als aanbieder gesprekken met jongeren die voorheen bij hen jeugdhulp hebben gehad ter reflectie op wat anders/beter kan op de eigen locatie. Op dat moment is er geen afhankelijkheidsrelatie meer, en jongeren gaven in gesprek aan dat ze met meer afstand beter konden reflecteren op hoe het voor hen was.

Professionele begeleiding biedt nog niet altijd de veiligheid die jongeren nodig hebben

Dit onderzoek laat zien dat geweld in jeugdhulp met verblijf zich vaak voordoet. Twee op de vijf jongeren gaf aan zelf één of meer vormen van geweld te hebben ervaren. Uit de resultaten blijkt dat begeleiders in ongeveer één op de vijf gevallen genoemd worden als dader van het geweld tegen jongeren. Aangezien er in een verblijfsgroep doorgaans aanzienlijk meer jongeren dan begeleiders zijn, baart dit percentage zorgen, omdat dit er op duidt dat er relatief vaak incidenten tussen begeleiders en jongeren zich voordoen. Voor een deel van de jongeren vormt de jeugdhulp met verblijf een alternatief voor een onveilige of schadelijke thuissituaties. Het feit dat juist in deze setting niet altijd veiligheid wordt geboden door professionals, is problematisch en vraagt om gerichte actie

²² Troy, A. S., Wilhelm, F. H., Shallcross, A. J., & Mauss, I. B. (2010). Seeing the silver lining: cognitive reappraisal ability moderates the relationship between stress and depressive symptoms. *Emotion*, Gross, J.J., & John, O.P. (2003). *Individual differences in two emotion regulation processes: Implications for affect, relationships, and well-being*. Journal of Personality and Social Psychology.

²³ Compas, B.E., et al. (2001). *Coping with stress during childhood and adolescence: Problems, progress, and potential in theory and research*. Psychological Bulletin.

en structurele verbetering. Ook geven de huidige bevindingen aan dat, ondanks de publicitaire en maatschappelijke aandacht voor veiligheid in de sector, er nog steeds een lange weg te gaan is.

Daarnaast blijkt uit het onderzoek dat geweld tussen jongeren onderling veel voorkomt. Jongeren noemden andere jongeren het vaakst als dader van het geweld dat zij ervoeren. Ook noemden zij het gedrag van andere jongeren het vaakst als reden dat ze zich onveilig voelen op hun verblijfplaats. Geweld tussen jongeren raakt daarmee niet alleen de direct betrokken jongeren, maar beïnvloedt de hele leefomgeving en sfeer in een groep. Begeleiders hebben hier een cruciale rol. Zij dienen een veilig pedagogisch klimaat te borgen, waarin ze actief en preventief sturen op het voorkomen en aanpakken van geweldsituaties tussen jongeren.

Zorgen over grensoverschrijdend gedrag tussen jongeren beperkt zich niet tot de jeugdhulp, maar is breder zichtbaar in de samenleving. Zo verscheen recent een uitgebreid artikel over pesten op scholen²⁴, waarin werd benadrukt dat veel scholen worstelen met hoe ze effectief kunnen ingrijpen. Dit duidt erop dat het omgaan met agressie en grensoverschrijdend gedrag onder jongeren een breder maatschappelijk vraagstuk is, waarbij organisaties – of het nu scholen of jeugdhulporganisaties zijn – vaak niet goed weten hoe ze het kunnen aanpakken. Zowel in gesprekken met jongeren als aanbieders kwam naar voren dat zij herkennen dat dit breder speelt, en zij lijken daar zich ook in te berusten. Vanuit de bredere maatschappelijke ontwikkeling is die houding begrijpelijk, maar we zien het risico dat berusting bijdraagt aan de instandhouding van grensoverschrijdend gedrag. Het is juist daarom van belang dat jeugdhulporganisaties zich hier niet bij neerleggen, maar actief blijven zoeken naar manieren om een veilige omgeving te realiseren voor alle jongeren.

Intensiveer de inspanningen om de cultuur te veranderen. We hoorden van verschillende aanbieders voorbeelden die laten zien dat zij serieus met een cultuurverandering aan de slag zijn (bijv. intervisie tussen begeleiders, senior groepsleiding die junior groepsleiding meeneemt in verandering, geweldloze methodieken). Ook de hoge opkomst van aanbieders bij de sessies waarin we onderzoeksresultaten met hen duidden geeft aan dat er veel aandacht is voor het onderwerp veiligheid. Tegelijkertijd geeft dit onderzoek duidelijk weer dat er nog steeds te veel incidenten plaatsvinden tussen jongeren en begeleiders, wat maakt dat een intensivering in cultuurverandering noodzakelijk is.

Investeer in de expertise van medewerkers op het gebied van groepsdynamiek en het herkennen van signalen van onveiligheid. De hoeveelheid incidenten tussen jongeren geeft aan dat er door professionals (en dus ook de jeugdzorg aanbieders) nog een wereld te winnen is in het creëren van een veilig leefklimaat op de groepen. Dit begint bij goed op de hoogte zijn over wat er in de groep speelt en waakzaam te zijn voor beginnende signalen van pestgedrag, of andere vormen van geweld. Zo kunnen medewerkers tijdig ingrijpen om een veilig klimaat te waarborgen. Het is niet altijd makkelijk om signalen op tijd te zien, noch om daar effectief op te interveniëren. Vanuit aanbieders is daarom van belang dat zij investeren in de ontwikkeling van expertise en competenties van hun medewerkers op dit vlak.

²⁴ Schoolruzijs die vroeger op vrijdagmiddag klaar waren, etteren nu het hele weekend door, en meisjes gaan vaker op de vuist. <https://www.nrc.nl/nieuws/2025/02/03/schoolruzijs-die-vroeger-op-vrijdagmiddag-klaar-waren-etteren-nu-het-hele-weekend-door-en-meisjes-gaan-vaker-op-de-vuist-a4881592>

Zet in op het verminderen van geweld tussen jongeren. Onderzoek daarbij wat effectieve en passende interventies of instrumenten zijn om dat binnen verschillende vormen van jeugdhulp met verblijf te doen. Een startpunt hiervoor kunnen reeds onderzochte interventies zijn zoals Positive Peer Culture²⁵ of anti-pestprogramma's (zoals KiVa²⁶ of GRIPP²⁷) die al in het onderwijs worden ingezet. Hierbij is wel van belang om in kaart te brengen of deze ook geschikt zijn voor de context van de verschillende vormen van jeugdhulp met verblijf.

Sommige jongeren voelen zich veiliger in jeugdhulp met verblijf; anderen niet.

Jongeren komen door uiteenlopende redenen in jeugdhulp met verblijf terecht. Voor sommige jongeren is dit primair bedoeld om henzelf te beschermen tegen een onveilige thuissituatie, terwijl bij anderen de noodzaak van behandeling van gedragsproblemen of de bescherming van hun omgeving een rol speelt. Dit kan een van de oorzaken zijn van het diffuse beeld over hoe veilig de huidige plek is in vergelijking met de vorige plek, wanneer de vorige plek thuis was. Ongeveer een derde van de jongeren die voorafgaand aan de huidige verblijfplaats thuis verbleef, gaf aan zich op de huidige plek veiliger te voelen. Tegelijkertijd gaf ook circa een vijfde van jongeren, die eerder thuis verbleef, aan dat zij zich op de huidige plek *niet* veiliger voelen.

De bevindingen onderstrepen de complexiteit van de discussie die specifiek speelt rondom uithuisplaatsingen, en de mate waarin dat inderdaad een veiligere omgeving voor jongeren biedt op het moment dat de thuissituatie onveilig is. Een kanttekening hierbij is dat ten opzichte van de totale groep jongeren die in jeugdhulp verblijft (circa 43.015 jongeren in 2023²⁸) een relatief kleiner aantal van circa 17% van jongeren (circa 7740²⁹) gedwongen uit huis geplaatst is. Van deze groep worden niet alle jongeren vanwege hun veiligheid gedwongen uit huis worden geplaatst, maar soms ook omdat de nodige zorg thuis niet kan worden geboden. Uit dit onderzoek kwam naar voren dat circa een derde van jongeren zich op de huidige verblijfplaats veiliger voelt dan thuis. Mogelijk duidt dit erop dat ook voor een deel van de jongeren waar de thuissituatie niet de reden was voor uithuisplaatsing (een aanname dat dit alleen bij gedwongen uithuisplaatsing speelt), zij er wat betreft gevoel van veiligheid er op vooruit zijn gegaan.

Dit onderzoek laat in ieder geval zien dat het van belang is om voor iedere jongere een zorgvuldige afweging te maken voor plaatsing in jeugdhulp met verblijf op basis van de context, de impact op de jongeren en de randvoorwaarden voor veiligheid.

Blijf bij plaatsingen zorgvuldig afwegen of dat de beste plek is voor het individu. Neem daarbij de veiligheid thuis én bij de beoogde plek mee. Dit vraagt om een brede risicotaxatie, waarbij ook de dynamiek binnen de groep en de impact van een nieuwe plaatsing worden meegenomen. Het perspectief van de jongere zelf is hierin essentieel; een gevoel van inspraak en erkenning draagt bij aan een beter passend en veiliger verblijf.

Investeer bij het moment van plaatsing extra tijd om na te gaan of een jongeren in de groep past. Het continu wisselen van de samenstelling van jongeren op groepen draagt voor

²⁵ Vorrath & Brendtro, 1985

²⁶ <https://www.nji.nl/interventies/kiva>

²⁷ [https://www.nro.nl/sites/nro/files/media-files/eindrapport - een effectief anti-pestprogramma voor het voortgezet onderwijs.pdf](https://www.nro.nl/sites/nro/files/media-files/eindrapport_-_een_effectief_anti-pestprogramma_voor_het voortgezet onderwijs.pdf)

²⁸ Kerncijfers over jeugdzorg 2023, bron: CBS, 2024 te vinden via

²⁹ Aantal jongeren met (voorlopige) OTS in combinatie met jeugdhulp met verblijf in 2023, bron: CBS, 2024 te vinden via <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/rapportages/2024/jeugdbescherming-en-jeugdreclassering-2023/meer-informatie>

jongeren bij aan een gevoel van onveiligheid. Enerzijds kan dynamiek in de groep zorgen voor onrust en onzekerheid, anderzijds kan een zorgvuldig samengestelde groep juist bijdragen aan een stabiele en veilige omgeving. Daarom is het van groot belang om te investeren in het eerste moment van plaatsing.

Jongeren weten waar ze klachten kunnen indienen, maar lijken daarin (nog steeds) terughoudend

Zoals hierboven beschreven heeft ongeveer een derde van jongeren zelf geweld meegemaakt en is bijna de helft hier getuige van geweest. Daarnaast geeft driekwart van jongeren aan te weten waar ze een klacht kunnen indienen. Desondanks zien we dat jongeren hier maar weinig gebruik van maken. Hetzelfde beeld kwam naar voren in 2021.

We kunnen het verschil in incidenten en daadwerkelijk indienen van klachten op verschillende manieren interpreteren; er wordt veel opgelost voordat een klacht nodig is, en/of jongeren zijn terughoudend om dit te doen. Beide interpretaties kwamen in de interviews aan bod, waarbij opvallend was dat aanbieders vaker noemden dat ze preventief veel oplossen door zaken meer bespreekbaar te maken, en jongeren meer noemen dat angst voor consequenties een rol speelt. We zien dat hier zich een spanningsveld voordoet. Begeleiders werken er hard aan om een open en veilige sfeer te creëren waarin ze jongere, stimuleren om veel met begeleiding direct te bespreken. Dat heeft waarschijnlijk grotendeels positieve effecten, maar kent als risico dat jongeren het gevoel krijgen dat ze primair daar hun klachten dienen te uiten, terwijl dit misschien niet altijd als veilig voelt. Dit maakt het van belang dat dit spanningsveld in organisaties besproken wordt én dat er altijd een onafhankelijk vertrouwenspersoon in beeld is, die actief door organisaties wordt betrokken (zie beneden).

In de gesprekken met jongeren en aanbieders hoorden dat er sinds 2021 meer met vertrouwenspersonen gewerkt wordt. Aanbieders brengen het bestaan van de vertrouwenspersoon onder de aandacht, en vertrouwenspersonen gaan ook zelf bij groepen langs te gaan ter voorlichting. De jongeren die we spraken lieten zich positief uit over de ondersteuning die zij ontvangen van de vertrouwenspersonen, zowel bij het indienen van formele klachten als bij het voeren van gesprekken met begeleiders. Dit een positieve ontwikkeling, maar er is ook nog ruimte voor verbetering. Zo hoorden we in de gesprekken met jongeren dat regelmatig verschillende personen langskomen, wat niet helpt bij het opbouwen van vertrouwen. Ook kwam naar voren dat vertrouwenspersonen niet bij alle vormen van jeugdhulp met verblijf even goed in beeld zijn en/of toegankelijk. Specifiek gaven jongeren die in de pleegzorg (hadden) verbleven aan dat zij geen vertrouwenspersonen hadden gezien. Dit past bij het beeld vanuit Jeugdstem, waarin zij aangaven dat er in 2024 nog geen 20 jongeren in de pleegzorg beroep op hen deden, wat ongeveer 1% van de jongeren in de pleegzorg is³⁰. Daarnaast hoorden we zorgen dat AMV'ers minder toegang hebben tot vertrouwenspersonen, mede omdat zij wettelijk gezien geen recht hebben op een onafhankelijke vertrouwenspersoon.

Wees transparant over wat er met klachten gebeurt. Neem als aanbieder jongeren mee in dat proces.

³⁰ <https://jeugdstem.nl/over-jeugdstem/nieuws/reactie-jeugdstem-op-debat-pleegzorg>

Breng als organisatie de vertrouwenspersoon voldoende in beeld. Naast de steun die de vertrouwenspersonen bieden als gesprekspartners, kunnen zij jongeren ook helpen met het invullen van de klachtformulieren.

Breng als aanbieder in kaart welke concrete knelpunten er spelen binnen de eigen organisatie rondom het contact met vertrouwenspersonen. In het onderzoek hoorden we voorbeelden van jongeren die duiden op barrières om met vertrouwenspersonen in contact te kunnen komen. Zo kwam het voorbeeld voorbij dat er een flyer met de tekst dat zij te benaderen zijn via een telefoonnummer, hing op een gesloten groep waar jongeren geen telefoon mogen hebben. Het is belangrijk dat jongeren in alle vormen van jeugdhulp met verblijf laagdrempelig contact kunnen opnemen met een onafhankelijke vertrouwenspersoon. Hiertoe zouden aanbieders een eigen analyse kunnen maken hoe ze hiervoor kunnen zorgen: wat staat er nog in de weg, en hoe kunnen die belemmeringen opgelost worden?

Draag zorg dat vertrouwenspersonen zo veel mogelijk dezelfde persoon is. Jongeren in jeugdhulp met verblijf hebben soms moeite om vertrouwen op te bouwen, het helpt hen als de vertrouwenspersoon ook daadwerkelijk een vertrouwd gezicht wordt.

Zorg dat vertrouwenspersonen even toegankelijk zijn bij verschillende vormen van jeugdhulp met verblijf. Met name voor jongeren in de pleegzorg en alleenstaande minderjarige vluchtelingen zijn onafhankelijke vertrouwenspersonen onvoldoende toegankelijk. Voor beide type jeugdzorg gelden verschillende redenen die de toegankelijkheid beperken, en daardoor verschillende oplossingsrichtingen:

- ▶ In de pleegzorg geldt dat vertrouwenspersonen, vanwege het grote aantal gezinnen, niet bij elk gezin langs (kunnen) gaan. Dit betekent dat jeugdzorgaanbieders waar de pleegouders zijn aangesloten een taak hebben om pleegouders en pleegkinderen bij de start van een nieuw traject te wijzen op het bestaan van Jeugdstem en hen te informeren over de rol van de onafhankelijk vertrouwenspersoon. Daarnaast zou voor jongeren in de pleegzorg een Jouw Ingebrachte Mentor (JIM) meer onder de aandacht gebracht kunnen worden, als aanvullend op de pleegouders. Het onder de aandacht brengen van de onafhankelijke vertrouwenspersoon bij JIMs zou vervolgens ook een positieve impact kunnen hebben, doordat een JIM een jongere op het bestaan van deze rol kunnen wijzen.
- ▶ Bij alleenstaande minderjarige vluchtelingen wordt de toegankelijkheid beperkt door het ontbreken van een wettelijk kader hiervoor. Ook voor hen zou bij hen wet geregeld dienen te zijn dat zij laagdrempelige toegang hebben tot een onafhankelijke vertrouwenspersoon.

Dit type onderzoek lijkt niet de juiste manier om grootschalig veiligheidsbeleving en prevalentie van geweld in jeugdhulp met verblijf in beeld te brengen

In de afgelopen vijf jaar hebben we twee keer onderzoek uitgevoerd om een vragenlijst te ontwikkelen, en daarmee de veiligheidsbeleving van jongeren in jeugdhulp met verblijf en de prevalentie van geweld goed in kaart te brengen. Er is – terecht – behoefte aan een objectief beeld van de huidige situatie, en van de ontwikkelingen over tijd. Ondanks inzet van een breed netwerk en verschillende strategieën, en intensieve betrokkenheid van diverse veldpartijen, is het beide keren niet gelukt om voldoende respons te behalen. Een belangrijke reden die vaak genoemd wordt om niet deel te nemen is de grote belasting door verschillende onderzoeken die naast elkaar lopen.

Onze conclusie is dat de huidige manier van dataverzameling, door middel van (relatief lange) vragenlijsten, naast bestaande onderzoeken, niet effectief genoeg is om het gewenste aantal respondenten te bereiken en dus de prevalentie van geweldsincidenten en veiligheidsbeleving in kaart te brengen. Dit toont de noodzaak om alternatieve benaderingen te overwegen. Een mogelijke oplossing zou kunnen zijn om met een zeer beperkt aantal gerichte vragen, toegevoegd aan bestaande uitvragen of vragenlijsten, een basismeting te doen. Dit zou de belasting voor jongeren kunnen verminderen en tegelijkertijd het bereik van de dataverzameling vergroten. In aanvulling hierop zouden kwalitatieve onderzoeksinstrumenten ingezet moeten worden, om de ontwikkelingen in veiligheidsbeleving en geweldservaringen te duiden.

Maak een landelijke afspraak over het uitvragen van een zeer beperkt aantal gerichte vragen over veiligheidsbeleving en ervaren geweld. Alle aanbieders leggen deze vragen aan jongeren voor via bestaande uitvragen of vragenlijsten, bijvoorbeeld via werk- en leefklimaatonderzoeken, of een korte vragenlijst bij uitstroom. Dit vermindert de belasting en vergroot het bereik van de dataverzameling.

Combineer beperkte metingen met diepgaande gesprekken. Zorg ervoor dat naast kwantitatieve data ook kwalitatieve inzichten worden verzameld. Diepgaande gesprekken bieden ruimte voor duiding en begrip. Idealiter hebben deze gesprekken een lerend karakter, en worden deze ook gevoerd met aanbieders en professionals zodat zij direct concrete actiepunten vanuit de gesprekken kunnen meenemen om verbeteringen door te voeren.

Waarborg objectiviteit en verlaag de belasting voor organisaties. Laat de verzamelde gegevens analyseren door één (onafhankelijke) partij. Dit voorkomt dat organisaties zelf alle data moeten verwerken en draagt bij aan een transparante en objectieve interpretatie van de bevindingen.

/ A **Bijlage: Onderzoeksverantwoording**

De ervaringen van jongeren in jeugdhulp met verblijf stonden in dit onderzoek centraal. We hebben verschillende methoden ingezet om hen in alle fasen van het onderzoek te betrekken: een meedenkgroep, interviews, en een vragenlijst. Daarnaast hebben we ook met een begeleidingsgroep gewerkt, waarin naast wetenschap, vertegenwoordiging van aanbieders ook ervaringsdeskundigen deelnamen. We lichten deze methoden hieronder uitgebreider toe. Ook wordt uitgelegd hoe jeugdhulpprofessionals met een reflectiebijeenkomst bij het onderzoek zijn betrokken.

Klankbordgroep

Aan de start van het onderzoek betrokken we jongeren door middel van een klankbordgroep om mee te denken met de opzet van het onderzoek, mogelijkheden om jongeren te bereiken zonder hen te veel te belasten en ook rondom de verplichte oudertoestemming voor jongeren tussen de 12 en 16 jaar (zie bijlage B voor een nadere toelichting).

Interviews

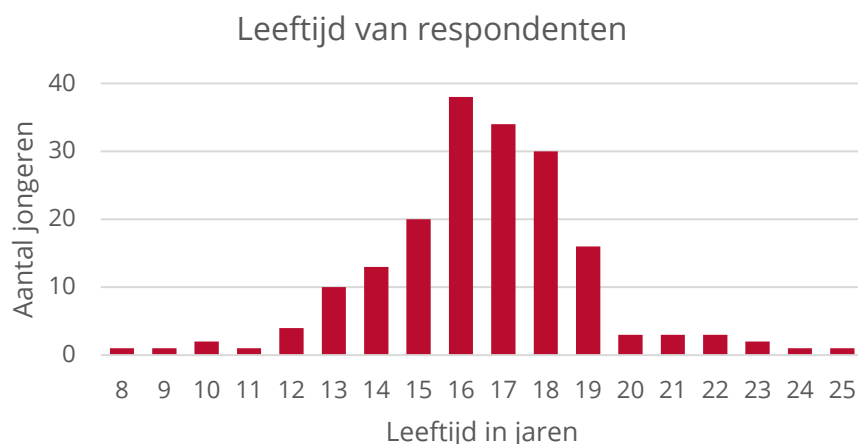
We spraken jongeren in groepsverband en individueel om de bevindingen van de vragenlijst te duiden. Hierbij spraken we zowel jongeren die op dit moment in jeugdhulp verblijven en jongeren recent in jeugdhulp verbleven (maximaal 2 jaar geleden). We spraken in totaal met 13 jongeren uit alle verblijfsvormen, met uitzondering van alleenstaande minderjarige vluchtelingen. Hier lukte het niet om contact mee te krijgen. Jongeren waren tussen de 13 en 24 jaar oud en ontvingen verschillende type zorg. Jongeren ontvingen voor hun deelname een cadeaubon.

Vragenlijst

De vragenlijst heeft op twee momenten open gestaan: van 23 januari 2024 t/m 1 april 2024, en na de herstart van het onderzoek van 21 oktober t/m 6 januari 2025.

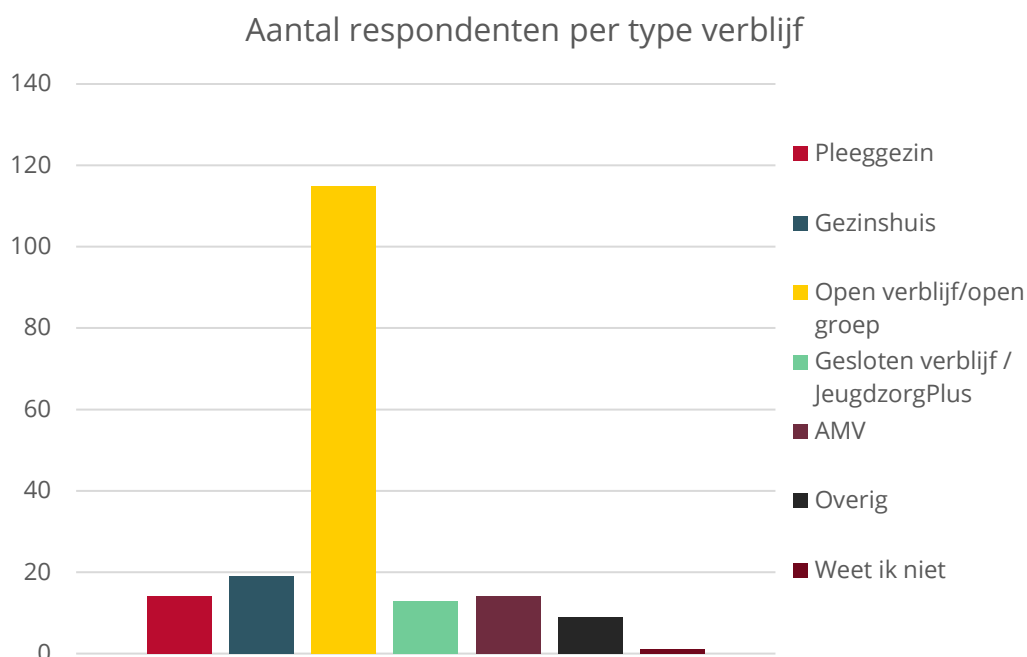
...Beschrijvende bevindingen

In totaal is de vragenlijst ingevuld door 185 jongeren. De leeftijd van jongeren die de vragenlijst invulden was gemiddeld 16,5 jaar en varieerde tussen 8 en 25 jaar. Van het totale aantal respondenten gaf 53% aan een meisje te zijn, 44% een jongen, 2% anders en 1% wilde dit liever niet zeggen.

Figuur 11: De leeftijd van respondenten in jaren (n=185)

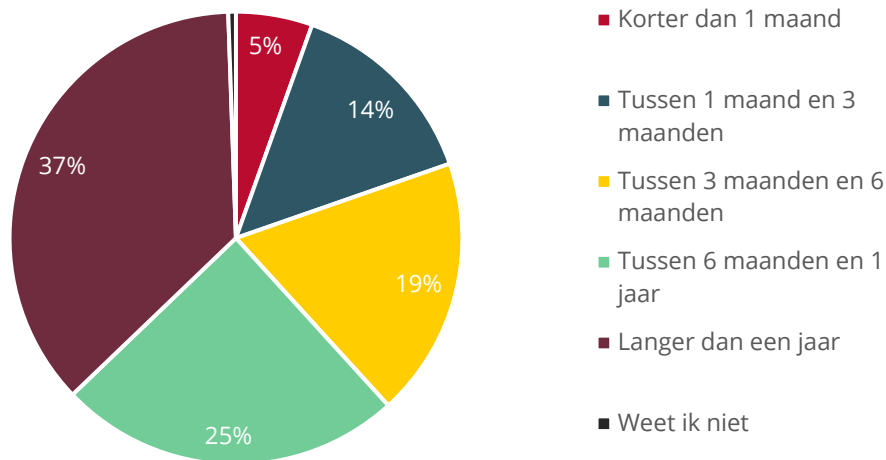
Veruit de meeste respondenten verblijven in open verblijf/ op een open groep (64%). In de categorie 'Overig' vallen jongeren die onder andere aangaven in crisisopvang te verblijven of alleen de naam van de jeudhulporganisatie waar ze verblijven hebben ingevuld.

Figuur 12: Het totale aantal respondenten (n = 185) verdeeld naar type verblijf

Ruim een derde van de jongeren (37%) verblijft al langer dan een jaar op de plek waar ze nu verblijven. Daarvoor woonde het grootste deel van de jongeren (41%) thuis, gevolgd door een open verblijf (18%). Gemiddeld hebben jongeren op 2,5 andere plekken gewoond voor hun huidige verblijfplek.

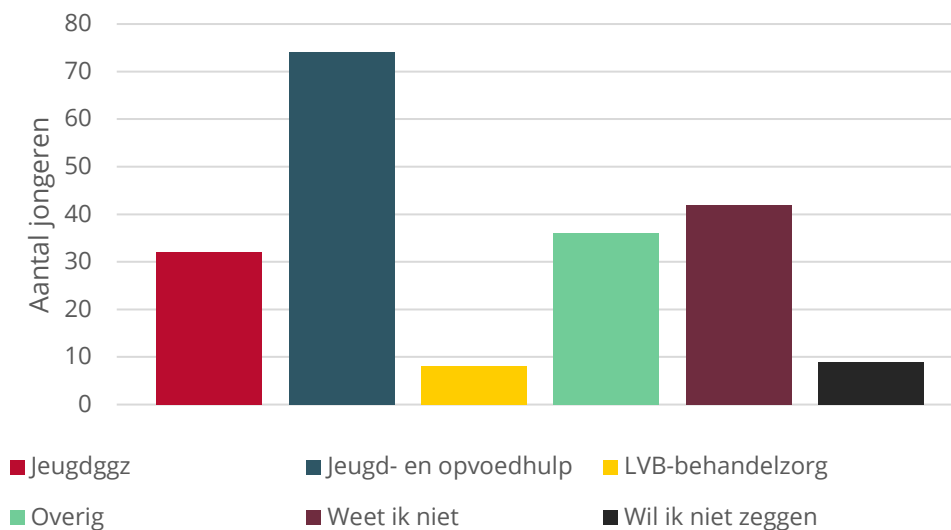
Verblijfsduur op huidige plek

Figuur 13: Verblijfsduur van jongeren op hun huidige plek (n = 185)

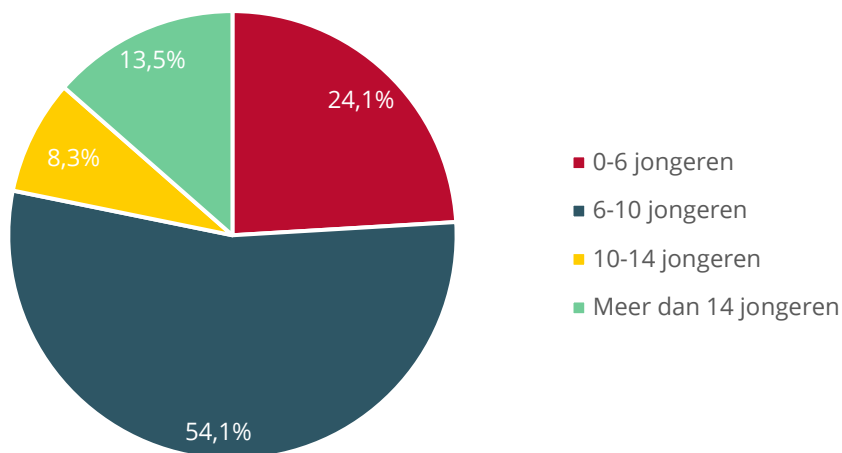
Tijdens de verschillende typen verblijf ontvangen jongeren het vaakst jeugd- en opvoedhulp. In de categorie 'Overig' vallen jongeren die aangaven 'residentiële hulp en verblijf' of 'begeleiding' te ontvangen. Een groot deel van de jongeren geeft aan niet te weten welk type hulp ze ontvangen.

Type hulp dat jongeren ontvangen

Figuur 14: Het aantal jongeren dat een type hulp ontvangt. Hier waren meerdere antwoorden mogelijk.

Groepsgrootte op huidige verblijfsplek

Figuur 15: De groepsgrootte op de plek waar jongeren verblijven. Deze vraag is niet gesteld aan jongeren die in een pleeggezin of gezinshuis verblijven.

Het grootste deel van jongeren verbleef in groepen van 6-10 jongeren. Voor de analyses van de groepsgrootte analyseerden we de respondenten in de groep van 10-14 jongeren en meer dan 14 jongeren als één groep.

Groepsgesprekken met professionals / aanbieders

Om de bevindingen uit de vragenlijst te duiden en te verklaren hebben we verdiepende (groeps)gesprekken gevoerd met professionals werkzaam bij diverse aanbieders van de verschillende soorten jeugdhulp met verblijf. We benaderden professionals via Jeugdzorg Nederland en via eerdere contactpersonen uit het onderzoek. Een aantal gesprekken voerden we vanwege omstandigheden als individuele gesprekken.

We presenteerden aan de gesprekspartners verschillende bevindingen en bespraken in welke mate zij die herkenden, welke verklaringen zij vanuit hun perspectief zagen voor de bevindingen en hoe zij daar als organisatie mee omgaan.

Na afloop van de gesprekken hebben we de input vanuit de organisaties verwerkt in de toelichting op bepaalde bevindingen of als verklaringen voor bevindingen. Wanneer we deze input meenemen in het rapport, benoemen we dit expliciet. De inbreng van organisaties is niet herleidbaar naar individuele organisaties.

/ B Bijlage: Analyse toestemmingsverklaring

Introductie

In opdracht van het ministerie van VWS onderzocht AEF de veiligheidsbeleving van kinderen en jongeren in jeugdhulp met verblijf. Eén van de onderzoeksmethoden was een online vragenlijst die jongeren kunnen invullen. Gebruikelijk worden ouders of andere wettelijk vertegenwoordigers in (wetenschappelijk) onderzoek gevraagd om toestemming te geven voor de deelname van een kind onder de zestien jaar aan (wetenschappelijk) onderzoek. Gedurende het traject kwam vanuit een organisatie die zich inzet voor de belangen van jongeren de vraag of dat wenselijk is in de context van dit onderzoek. Het gaat dan in het bijzonder om de vragenlijst die we via een online link³¹ afnamen.

Vraag en aanpak

AEF onderzocht vervolgens de voor- en tegenargumenten om een toestemmingsverklaring (van ouder/ wettelijk vertegenwoordiger) voor jongeren tussen de twaalf en zestien jaar te vragen. Daartoe voerden we een documentstudie uit en spraken we een aantal betrokkenen:

- ▶ Zeven ervaringsdeskundigen
- ▶ Eén medewerker van Jeugdzorg Nederland
- ▶ Twee medewerkers van de Kinderombudsman
- ▶ Eén wetenschapper Ortho- en Gezinspedagogiek
- ▶ Eén senior onderzoeker bij een kinder- en jeugdtraumacentrum (met kennis op het gebied van trauma)
- ▶ Eén medewerker van Defence for Children

Leeswijzer

Dit document bestaat uit vijf onderdelen:

- 1) **Belangen en rechten van betrokkenen:** Overzicht van de rechten en belangen van verschillende betrokkenen.
- 2) **Juridisch kader:** De wettelijke grondslag voor het vragen van toestemming van ouders.
- 3) **Betrouwbaarheid van het onderzoek:** De impact van het al dan niet hanteren van een toestemmingsverklaring op de betrouwbaarheid van het onderzoek.
- 4) **Alternatieven:** De mogelijke oplossingsrichtingen in dit onderzoek.
- 5) **Conclusie:** De conclusie op basis van voorgaande analyse.

1. Belangen en rechten van betrokkenen

Belang van het kind

Vanuit het perspectief van het kind spelen er twee kernbelangen.

³¹ Hiernaast nemen we ook interviews af. Hiervoor geldt de Algemene Verordening Gegevensgebruik (AVG) en hebben we altijd toestemming van ouders nodig om de gegevens te verwerken. Dat geldt ook voor de afname van vragenlijsten op locatie.

1) Jongeren moeten hun stem kunnen laten horen

Onderzoekers moeten zich inspannen om jongeren deel te kunnen laten nemen aan onderzoek. In artikel 12 van het IVRK is opgenomen dat kinderen en jongeren het recht hebben om gehoord te worden en dus om hun mening te geven over alle zaken die hen aangaan. Aan de mening van het kind wordt passend belang gehecht in overeenstemming met zijn of haar leeftijd en rijpheid. Het vragen van toestemming aan een ouder/vertegenwoordiger kan ervoor zorgen dat niet alle kinderen en jongeren in staat worden gesteld om hun stem te laten horen; bijvoorbeeld als (1) jongeren dit niet durven te vragen, (2) als ouders geen toestemming geven of (3) als jeugdhulporganisaties het een te grote operatie vinden om deze toestemming uit te vragen bij ouders. Jongeren niet in de gelegenheid stellen om hun stem te laten horen is in strijd met het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK).

Dat een toestemmingsverklaring nodig is, betekent natuurlijk niet automatisch dat jongeren hun stem niet kunnen laten horen. Door ouders/wettelijk vertegenwoordigers van goede informatie te voorzien en open te staan voor hun vragen wordt de kans vergroot dat de jongere de toestemming krijgt. Desondanks zullen niet alle ouders deze toestemming verlenen, en soms zullen jongeren de toestemming ook niet durven vragen. Daarmee leidt het vereisen van de toestemmingsverklaring ertoe dat een deel van de jongeren zijn of haar stem niet kan laten horen. Het recht van kinderen en jongeren om gehoord te worden pleit dus voor het *niet* vereisen van een toestemmingsverklaring.

2) Jongeren mogen niet geschaad worden door onderzoek

Gezien het onderwerp van het onderzoek kan het invullen van de vragenlijst bij het kind of de jongere nare gevoelens of herinneringen oproepen. Als vooraf met een ouder of voogd is besproken dat de jongere aan dit onderzoek gaat deelnemen, kan die persoon indien nodig de juiste steun bieden (of organiseren). Als er geen toestemmingsverklaring vereist is, kan het zijn dat er geen volwassene op de hoogte is van de deelname aan het onderzoek, en dat een jongere dus alleen is met diens trauma en verdriet. Het risico bestaat daarmee dat het onderzoek kinderen en jongeren schaadt. Vanuit dit perspectief zou er dus wel een toestemmingsverklaring van ouders/voogd vereist moeten worden.

Daar worden drie tegenargumenten tegenin gebracht door gesprekspartners:

- ▶ Jongeren hebben het trauma eerder al opgelopen en leven daar elke dag mee. Een vragenlijst brengt daar geen verandering in: de verwachting van gesprekspartners (waaronder een professional met kennis op het gebied van trauma) is dat de vragenlijst geen extra schade toebrengt; wel kan een vragenlijst incidenteel een jongere ontregelen. Daarnaast wordt opgemerkt dat juist bij de jongeren waar het om gaat, de ouders relatief vaak niet in staat zullen zijn om de steun te bieden die zij nodig hebben (de jongeren zijn immers niet voor niets uit huis geplaatst); en de wettelijk vertegenwoordigers/voogden staan vaak op te grote afstand om hier een rol van betekenis in te kunnen spelen.
- ▶ In uitzonderlijke gevallen zou juist het vragen van toestemming aan een ouder schade kunnen veroorzaken, wanneer de ouder hier sterk negatief op reageert.
- ▶ Volgens ervaringsdeskundigen kan het invullen van een vragenlijst juist prettig zijn, zodat jongeren hun ervaring ergens kwijt kunnen en het gevoel hebben dat er naar ze geluisterd wordt.

Belang van de ouder

Ouders/vertegenwoordigers hebben een verantwoordelijkheid over hun kinderen, en moeten in de gelegenheid zijn om die verantwoordelijkheid te nemen. Vanuit dit perspectief is het vragen van toestemming aan de ouders dus wenselijk.

Belang van de maatschappij

Om de jeugdhulp te transformeren, is inzicht in de huidige situatie nodig. Er zijn de afgelopen jaren veel schokkende verhalen naar buiten gekomen over onveilige situaties in de jeugdhulp. Het belang om goed zicht te krijgen op de situatie en waar verbetering nodig is, is daarmee groot. Zonder eerlijke en complete feedback van jongeren krijgen we dat zicht niet. Vanuit dit perspectief (zoveel mogelijk informatie ontvangen) is een toestemmingsverklaring dus niet wenselijk.

Tussenconclusie belangen

Op basis van bovenstaande zijn er zowel voor- als tegenargumenten voor het gebruik van de toestemmingsverklaring van ouders/wettelijk vertegenwoordigers. De argumenten voor het gebruik van de verklaring kennen echter ook stevige tegenargumenten.

Wettelijke grondslag voor het vragen van toestemming van ouders

De kern van de vraag is of onderzoekers jongeren zelf mogen vragen deel te nemen aan een onderzoek zonder toestemming van diens ouder/voogd. We raadplegen daarom een aantal wetten en kaders.

Burgerlijk wetboek

Volgens artikel 1:234 van het BW is een minderjarige handelingsonbekwaam. Voor het verrichten van rechtshandelingen hebben zij toestemming nodig van een wettelijk vertegenwoordiger (zoals een ouder, of iemand die het gezag heeft over de minderjarige). Aan het invullen van deze vragenlijst zijn echter geen rechtsgevolgen verbonden, waardoor handelingsonbekwaamheid hier niet van toepassing lijkt.

Jeugdwet

In de Jeugdwet is opgenomen wie toestemming moet geven bij het verlenen van jeugdhulp in een jeugdhulpinstelling. Samengevat staat in artikel 7.3.4 lid jo. artikel 7.3.15 dat er toestemming moet worden gevraagd aan:

- ▶ **De ouder/voogd** (indien onder de twaalf)
- ▶ **De ouder/voogd én jongere** (tussen de twaalf en zestien). Een uitzondering voor de toestemming van de ouder is als een ernstig nadeel voor de betrokkene kan worden voorkómen of als de betrokkene ook na de weigering van toestemming de verrichting weloverwogen blijft wensen (artikel 7.3.4 lid 2 JW).
- ▶ **De jongere** (tussen de zestien en achttien).

In dit geval gaat het echter niet om het verlenen van jeugdhulp, maar om het doen van onderzoek (middels een vragenlijst). Het onderzoek heeft geen impact op de rechten van jongeren en op de verrichtingen binnen de jeugdhulp. De enige impact is een mogelijke toekomstige verbetering in de veiligheid binnen de jeugdhulp.

Richtlijn Medisch Wetenschappelijk Onderzoek

De voornaamste wet is de Wet Medisch-wetenschappelijk onderzoek met mensen (WMO). Een onderzoek is WMO-plichtig als er aan twee voorwaarden voldaan wordt:

1. Er is sprake van **medisch wetenschappelijk onderzoek** én
2. Personen worden **aan handelingen onderworpen** of hen worden **gedragsregels** opgelegd.

Om te kunnen concluderen of een onderzoek Medisch wetenschappelijk is, heeft de CCMO onderstaande definitie geformuleerd:

'Medisch-wetenschappelijk onderzoek is onderzoek dat als doel heeft het beantwoorden van een vraag op het gebied van ziekte en gezondheid (etiologie, pathogenese, verschijnselen/symptomen, diagnose, preventie, uitkomst of behandeling van ziekte), door het op systematische wijze vergaren en bestuderen van gegevens. Het onderzoek beoogt bij te dragen aan medische kennis die ook geldend is voor populaties buiten de directe onderzoekspopulatie.'

Het onderzoek naar veiligheidsbeleving heeft niet ten doel een vraag op het gebied van ziekte en gezondheid te beantwoorden, en beoogt niet bij te dragen aan medische kennis. Bovendien wordt in dit onderzoek geen inbreuk gemaakt op de lichamelijke en/of psychische integriteit van de proefpersoon. Jongeren worden niet aan handelingen onderworpen en krijgen geen gedragsregels opgelegd. De Medisch Ethische Toetsingscommissie (METC) van de Rijksuniversiteit Groningen heeft deze analyse bevestigd: het onderzoek is niet-WMO plichtig.

Onderzoeksethiek

De onderzoeksethiek schrijft (wereldwijd) voor dat jongeren onder de zestien toestemming van een wettelijk vertegenwoordiger nodig hebben. Op basis van de onderzoeksethiek wordt bij jongeren onder de zestien jaar altijd toestemming van één ouder of voogd gevraagd. Vanuit dit perspectief zou een toestemmingsverklaring dus gehanteerd moeten worden. Wel zijn er uitzonderingen mogelijk op deze internationale richtlijnen. In de ethische richtlijn wordt onderzoek naar gevoelige thema's, zoals seksueel overdraagbare aandoeningen, huiselijk geweld of kindermishandeling, als voorbeeld genoemd.³²

In de *Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit* is opgenomen dat bij het uitvoeren van onderzoek de vereiste toestemmingen moeten worden verkregen. Er wordt echter niet gespecificeerd wat de vereiste toestemming inhoudt.³³

IVRK

In artikel 12 van het IVRK is opgenomen dat kinderen en jongeren het recht hebben om gehoord te worden, en dus om hun mening te geven over alle zaken die hun aangaan. Aan de mening van het kind wordt passend belang gehecht in overeenstemming met zijn of haar leeftijd en rijpheid.

In het IVRK is niet voorgeschreven dat ouders toestemming moeten geven. Internationaal recht gaat in principe altijd boven nationaal recht.

Beroepscodes

In de WBSP Beroepscode voor de Jeugdhulpwerker³⁴ is onder meer opgenomen dat de jeugdhulpwerker:

- ▶ Het vertrouwen in de jeugdhulp bevordert;
- ▶ Medewerking verleent aan professionalisering van de jeugdhulp;
- ▶ En actief meewerkt aan een juiste beeldvorming over de jeugdhulp.

Deze informatie is van belang voor de medewerking van jeugdhulpmedewerkers aan dit onderzoek, maar zegt niets over toestemmingsverklaringen van ouders.

³² <https://cioms.ch/wp-content/uploads/2017/01/WEB-CIOMS-EthicalGuidelines.pdf> pagina 68.

³³ https://www.nwo.nl/sites/nwo/files/documents/Nederlandse%2Bgedragscode%2Bwetenschappelijke%2Bintegriteit_2018_NL.pdf

³⁴ [BPSW_Brochure_Beroepscode_Jeugd_Web-003.pdf](#)

In de NVO beroepscode staat dat de pedagoog de verplichtingen uit de beroepscode nakomt, voor zover het gaat om het geven van toestemming en/of het uitoefenen van rechten t.a.v. het dossier of (de blokkering van) de rapportage, jegens:

- ▶ de wettelijk vertegenwoordiger(s) indien de cliënt nog geen 12 jaar oud is;
- ▶ de cliënt en de wettelijk vertegenwoordiger(s) indien de cliënt al wel 12 maar nog geen 16 jaar oud is
- ▶ de cliënt indien hij 16 jaar of ouder is.

Dezelfde leeftijdsnormen zijn hier dus opgenomen als in de jeugdwet. Echter, ook bovenstaande is op het doen van een onderzoek niet van toepassing.

Wet inzake de geneeskundige behandelingsovereenkomst (WGBO)

De Wgbo bepaalt dat de jongere tussen de 12-16 jaar zelfstandig beslist over het geven van toestemming voor het verstrekken van gegevens aan derden. Ook staat in art. 7:450 lid 2 BW dat minderjarige patiënten tussen de 12 en 16 jaar oud toestemming nodig hebben van ouders/voogd voor een medische verrichting, maar dat deze verrichting alsnog kan worden uitgevoerd indien de patiënt ook na de weigering van de toestemming de verrichting weloverwogen blijft wensen. In dit onderzoek gaat het echter niet om een medische verrichting, waardoor dit artikel niet van toepassing lijkt.

AVG

De AVG is van toepassing indien er persoonsgegevens verwerkt worden. In de vragenlijst worden in principe geen persoonsgegevens uitgevraagd. Wel vragen we naar de leeftijd en of de jongere in jeugdhulp met verblijf zit. Of de AVG van toepassing is, hangt af van het antwoord op het onderzochte dilemma:

- ▶ Indien er *geen* toestemming wordt gevraagd van ouders, zijn de gegevens anoniem en niet herleidbaar naar een jongere. Daarmee gaat het dus niet om persoonsgegevens.
- ▶ Indien er *wel* toestemming wordt gevraagd van ouders, moeten de onderzoekers de toestemmingsverklaring van de wettelijk vertegenwoordiger koppelen aan het kind. Dat betekent dat er wel persoonsgegevens verzameld worden. Dit kan vervolgens wel geanonimiseerd worden.

Op basis van voorgaande, is de AVG niet van toepassing indien er geen toestemming wordt gevraagd van ouders. In dat geval worden er geen persoonsgegevens van jongeren verzameld. Indien de toestemming wel wordt gevraagd, worden er wel (persoons)gegevens verzameld: de gegevens van de jongere en de ouder moeten dan aan elkaar gekoppeld worden, waardoor de onderzoekers over deze gegevens beschikken. Dit zal vervolgens geanonimiseerd verwerkt moeten worden. Vanuit het perspectief van anonimiteit is het wenselijker om geen toestemmingsverklaring te vereisen.

Tussenconclusie wet- en regelgeving

Op basis van bovenstaande zien we geen wettelijke verplichting om toestemming van een ouder/voogd te vragen voor deelname aan een onderzoek. Wel is het van belang om zeer zorgvuldig om te gaan met de gegevens van deze jongeren. Ondanks dat de genoemde wetten en regels geen directe toepasbaarheid hebben, is het goed om er rekenschap van te geven dat overwegend geoordeeld wordt dat jongeren onder 16 niet zelfstandig beslissingen kunnen nemen, die jongeren boven de 16 wel kunnen nemen.

Betrouwbaarheid van het onderzoek

Het al dan niet vereisen van de toestemmingsverklaring kan ook de betrouwbaarheid van het onderzoek aantasten. Hieronder zetten we de impact van de toestemmingsverklaring op een aantal factoren uiteen.

Selectie bias

Het vragen van een toestemmingsverklaring zorgt naar verwachting voor een selectiebias. Alhoewel het de taak van de onderzoekers is om ouders/voogden goed te informeren zodat ze toestemming geven, zullen er altijd jongeren blijven die geen toestemming durven te vragen of geen toestemming krijgen. Juist zij hebben naar verwachting negatieve ervaringen, en daarmee belangrijke informatie om de jeugdhulp te verbeteren. Het niet bevragen zorgt voor een blinde vlek.

Respons

Binnen de huidige tijdlijnen en budgetten, zal het vragen van toestemmingsverklaringen ervoor zorgen dat er minder jongeren bevraagd kunnen worden. Daardoor zal de respons lager zijn.

Indien er geen toestemmingsverklaringen gebruikt worden, kan de vragenlijst grootschalig uitgezet worden. Naar verwachting zullen er dan aanzienlijk meer jongeren bereikt worden.

Kwaliteit van de antwoorden

Volgens betrokkenen zijn jongeren minder eerlijk in de vragenlijst, als er toestemming vanuit de wettelijk vertegenwoordiger is. Zij ervaren dan minder anonimiteit. Andersom is ook gesteld dat jongeren het mogelijk serieuzer nemen en daarmee eerlijker invullen als er eerst toestemming van de ouder gevraagd wordt.

Indien we ouders *geen* toestemmingsverklaring laten tekenen, zou het in de praktijk makkelijker worden voor alle jongeren (met of zonder ervaring in de jeugdhulp) om mee te doen aan het onderzoek, en om onjuiste informatie te delen met de onderzoekers. Zij ervaren namelijk volledige anonimiteit. Omdat het echter gaat om een omvangrijke vragenlijst (+/- 15 minuten), achten we de kans dat jongeren buiten de doelgroep de vragenlijst invullen niet heel groot. Helemaal voorkomen is echter niet mogelijk.

Tussenconclusie betrouwbaarheid

Geen toestemmingsverklaring hanteren zorgt voor een betere afspiegeling van de populatie, hogere respons, en mogelijk minder sociaal wenselijke antwoorden; maar de kwaliteit van de antwoorden kan hierdoor ook lager zijn.

Mogelijke oplossingsrichtingen

In het proces hoorden we een aantal oplossingsrichtingen. We lichten per oplossing toe in hoeverre dit helpend is in het proces.

Gebruik van interviews - Interviews brengen rijkere informatie dan een vragenlijst, bovendien is het makkelijker om nazorg te verlenen. Het nadeel is dat prevalentie niet grootschalig uitgevraagd kan worden, en er dus minder bindende uitspraken gedaan kunnen worden. Bovendien lost dit het dilemma niet op: juist bij de interviews zullen er toestemmingsverklaringen nodig zijn (omdat de

gegevens herleidbaar zijn en dus onder de AVG vallen), en daarmee blijft het probleem bestaan dat sommige jongeren hun stem niet kunnen laten horen.

Gebruik maken van voogden– Dit betreft alleen kinderen die onder voogdij staan. Dit als enige ingang gebruiken sluit dus veel jongeren uit. Daarnaast geldt voor voogden hetzelfde dilemma als voor ouders. Bovendien kan in sommige gevallen ervaren onveiligheid juist betrekking hebben op de voogd.

Vragenlijst met toestemmingsverklaringen – In deze variant vereisen we voor iedere vragenlijst een toestemmingsverklaring van de wettelijk vertegenwoordiger. Daardoor blijven jongeren wel afhankelijk in het geven van hun mening van hun wettelijk vertegenwoordiger.

Vragenlijst met toestemmingsverklaringen – afwijken waar nodig – Dit is dezelfde variant als voorgaande, maar hier wijken we van de toestemmingsverklaring af waar nodig. Dat betekent praktisch dat een commissie elke situatie waarin het niet haalbaar lijkt toestemming te verkrijgen moet beoordelen. Dit is een goede oplossing voor het geval er maar weinig jongeren zijn voor wie dit speelt, omdat het dan een proportionele oplossing is. Praktisch lijkt dit echter lastig uitvoerbaar:

- ▶ Hoe komt het tot de onderzoekers als een jongere moeite heeft met het verkrijgen van een toestemmingsverklaring? Dit kan zorgen voor een blinde vlek.
- ▶ Een commissie samenstellen en beoordelingen laten uitvoeren is een omvangrijk proces.
- ▶ De omvang van de groep die geen toestemming krijgt is juist niet bekend. Het kan om een grote groep gaan (jongeren die geen toestemming krijgen, jongeren die geen toestemming durven te vragen, jongeren die buiten worden gesloten doordat het proces van toestemming vragen te complex is). Als de jongeren die in een onveilige situatie zitten geen toestemming krijgen en dit niet bij de onderzoekers bekend wordt, heeft het gehele onderzoek weinig toegevoegde waarde: de uitkomsten zullen dan onterecht positief zijn.

Geen toestemmingsverklaringen met nazorg – In deze variant is er een vragenlijst zonder toestemmingsverklaring van ouders van kinderen tussen de twaalf en zestien, maar met veel aandacht voor nazorg. Ervaringsdeskundigen, kinderrechtenorganisaties en andere betrokkenen wijzen erop dat er op andere manieren beter aandacht besteed kan worden aan het borgen van de veiligheid van kinderen. Bijvoorbeeld door het toevoegen van *trigger warnings* bij spannende vragen, meer toelichting waar jongeren naartoe kunnen als ze zich vervelend voelen en eventuele samenwerking met ondersteuners (zoals vertrouwenspersonen en de Kindertelefoon).

Tussenconclusie oplossingsrichtingen

De eerste twee oplossingsrichtingen (voogdij-organisatie en interviews) lossen het dilemma niet op: jongeren blijven dan afhankelijk van toestemming van een ander. Er zijn dus geen alternatieven waarin het dilemma beslecht wordt, er moet gekozen worden tussen wel- of niet een toestemmingsverklaring. Indien de keuze is om door te gaan op de huidige manier (vragenlijst) maar zonder toestemmingsverklaring is het wel noodzakelijk goede waarborgen in te bouwen.

5.1.1 Conclusie

We zien dat er zowel stevige voor- als tegenargumenten zijn voor het gebruik van de toestemmingsverklaring van ouders/voogd. Tot een keuze komen in dit dilemma vraagt om een zorgvuldige afweging van belangen van jongeren. Daarvoor wegen uiteindelijk de volgende overwegingen voor ons het zwaarst.

- ▶ De primaire focus ligt op het individu dat we vragen om deel te nemen aan het onderzoek. We willen jongeren daarbij geen schade toebrengen. Gesproken partijen geven echter aan dat dit risico minimaal tot nihil is. We nemen extra acties (beter inrichten nazorg) om dit nog verder te verkleinen.
- ▶ We hechten grote waarde aan het belang van de individuele jongere om zijn of haar stem te laten horen.
- ▶ We werken binnen de kaders van de wet- en regelgeving. Dat betekent dat waar gegevens herleidbaar zijn, en dus de AVG van toepassing is, we wel een toestemmingsverklaring vereisen.
- ▶ Een onderzoek met een stevige selectie bias heeft het risico contra-productief te werken, omdat het de veiligheid in de jeugdhulp potentieel overschat, en daarmee de urgentie vermindert.

Op basis van alle verzamelde informatie komen we, in de context van dit onderzoek, tot de conclusie om geen toestemmingsverklaring van ouders/voogd te vereisen bij het online invullen van de vragenlijst. Wanneer we de vragenlijst op locatie afnemen of wanneer we interviews voeren, zullen we dit wel vragen.³⁵

Een randvoorwaarde voor deze werkwijze is dat de nazorg goed ingericht wordt. Bijvoorbeeld door hen te informeren over de *triggers* die in deze vragenlijst kunnen zitten, hen te laten weten dat ze iemand die ze vertrouwen kunnen vragen om bij hen te zitten tijdens het invullen, en hen te informeren over de kindertelefoon, vertrouwenspersonen en gespecialiseerde websites als nare gevoelens overheersen.

We verwachten dat dit dilemma in de toekomst vaker aan de orde zal komen. Ook dan moet steeds een weloverwogen keuze gemaakt worden. We adviseren daarom om hier in gesprekken rondom onderzoeksethiek en richtlijnen voor onderzoek aandacht voor te hebben.

³⁵ In het geval van het afnemen van de vragenlijst op locatie vragen we jeugdhulporganisaties die deelnemen om dit vooraf te organiseren, en alleen die jongeren waarvoor er een toestemmingsverklaring er is, de vragenlijst met ons in te laten vullen. Zo kunnen wij geen link leggen tussen de ouder, de jongere en de ingevulde vragenlijst.